بەرجەستەكرنا فولكلوری د رومانا ژانێن سیناهییێدا یا (تەحسین ناڤشكی)دا

د. شڤان جرجیس عبدالرحمن
پشكا زمانێ كوردیێ- كولیژا زمانان- زانكویا دهوك- هەرێما كوردستانێ/ عێراق

پوختە:

هەر مللەتەك ژ مللەتێن جیهانێ خودانێ فۆلكلۆرێ خۆ یێ تایبەتە و پێ دهێتە نیاسین. هندی فولكلورە رەنگڤەدانا ژیانا باب و باپیران ب هەمی لایێن وێڤە دكەت. ئانكو فولكلور وەك كەنجینەكێ یە، دناڤ ئەڤی گەنجینێدا هێزەكا ڤەشارتی یا مەزن هەیە؛ لەورا نڤیسكار بەرەڤ ئەڤێ گەنجینێ دچن، داكو سەربورا خۆ یا ئەدەبی دەولەمەند دكەن. دڤی بواردیدا رومانڤیسێن كورد تارادەیەكێ باش شیاینە مفای ژ ڤێ گەنجینێ وەربگرن و رومانێن خو ل سەر ئاڤا بكەن.

ئەڤ ڤەكولینە ژ دوو پشكان پێكدهێت، پشكا ئێكێ یا تەرخانكریە ژ بو لایەنێ تیوری یێ فولكلوری و هەر ئێک ژ ڤان بابەتان(زاراڤ، پێناسە، پولینكرن، پەیوەندیا فولكلور و رومانێڤە و ل دوماهیێ ئەگەرێن وەرگرتنا فولكلوری(د رومانێدا هاتینە باسكرن. پشكا دووێ یا ڤێ ڤەكولینێ یا تایبەتە ژ بو لایەنێ پراكتیكی ئانكو چەوانییا بكارهینان و بەرجستەكرنا فولكلوری د رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا هاتیە تەرخانكرن .

پەیڤێن سەرەكی: *فولكلور، بەرجستەكرن، بكارهینان، ناڤشكی، ژانێن سیناهیێ، رومانڤیس.*

پێشەكی:

رەه و ریشالێن فولكلوری ژ بۆ سەردەمێن یەكجارکەڤن دزڤریت، ئەو ژی ژ بەركو فولكلور رەنگڤەدانا ژیانا باب و باپیران د قوناغێن جودا جودا دكەت. ل سەرتانسەری جیهانێ سەرەتایا ئەدەبیاتێن جیهانی ژ فولكلوری دەستپێكرینە و ل سەر هاتیە ئاڤاكرن. هەروەسا د قوناغێن جودا جودا ئەدەبیاتان مفا ژ فولكلوری وەگرتیە؛ رومانێ وەكو جورەكی نوی یێ ئەدەبی گەلەك مفا ژ فولكلوری وەگرتیە؛ هەر ژ بەر ڤێ یەكێ ژی دشێن بێژین كو رومان یا بێ بەهر نەبوویە ژ وەرگرتنا كەرەستێن فولكلوری. مللەتێ كورد خودان گەنجینەكا دەولەمەندا فولكلورییە و ئەڤ گەنجینە بوویە ژێدەرەك كو رومانڤیسێن

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

کورد مفای ژ وەربگرن، هەر ئەڤە بوویە ئەگەر کو هزر د ئەنجامدانا ڤێ ڤەکولینێدا بهێتە کرن و ئەڤ ڤەکولینە لژێر ناڤونیشانێ (بەرجەستەکرنا فولکلوریە د رومانا (ژانێن سیناهیێ) یا نڤیسەر(تحسین ناڤشکی). ڤەکولەری دڤێ ڤەکولین هەولدایە ئەڤێ پرسێ ئاراستە بکەت؛ ئەرێ تا چ رادە رومانڤیسی شیایە بابەتێ فولکلوری د رومانا خۆدا بەرجەستە بکەت. ئەڤ ڤەکولینە ژ ئەڤان سەرەبابەتان پێکدهێت، تێگەه و پێناسێن فولکلوری، پولینکرنا فولکلوری، رومان و فولکلور، هوکارێن وەرگرتنا فولکلوری د ناڤ رومانێدا، ل دوماهیێ هەولا دیارکرنا ئەوێ چەندێ هاتیە دان، ئەرێ تا چ رادە رومانڤیسی فولکلور د ناڤ رومانا خۆدا بەرجەستەکریە. پاشی چەند ئەنجامەك هاتینە دەستنیشانکرن و ل دوماهیێ لیستا پەراوێز ل گەل پوختەیا عەرەبی و ئینگلیزی ب دوماهی هاتیە .

پشکا ئێکێ: فولکلور تێگەه و پێناسە ، پولینکرن ، فولکلور و رومان و هوکارێن وەرگرتنا فولکلوری د رومانێدا:

١- زاراڤ و پێناسێن فولکلوری:

ژلایێ زاراڤی فولکلور د ناڤ هەر مللەتەکیدا ب شێوازەکێ دهێتە بکارئینان، بۆ نموونە د زمانێ ئینگلیزیدا (folklore) بکاردهێت[الدمرداش، ندیە عبدالحمید و ابراهیم، علا توفیق ،٢٠٠٧، ص١٤]. د زمانێ ئەلمانیدا پەیڤا (فولکسکندە -Volkskndа)بکاردهیت و ئەوژی ب واتا رەوشەنبیریا گەلێن جێرمانی بکاردهێت[مرسی، أحمد علی ، ٢٠٠٩، ص٦٢]. ل دەستپێکێ د زمانێ فەرەنسیدا پەیڤا (پوپیولەر- POPULAIRE) دهێتە بکارهینان واتە گەلێری بکاردهات[یونس، عبدالحمید ، ٢٠٠٩، ص٤٠٧]. د زمانێ عەرەبیدا چەندیین زاراڤ بکاردهێن، وەك فولکلور، التراپ الشعبی، المأپورات الشعبیە، الفنون الشعبیە[مرسی أحمد علی ، ٢٠٠١، ص٦٣]. د زمانی کوریدا پەیڤا فولکلور بکاردهێت. پەیڤا فولکلور پەیڤەکا لێکدرییە ژ (فولك) واتا خەلك و (لور) ب واتا زانین یان حیکمەت دهێت[محبك، أحمد زیاد ، ٢٠٠٤، ص١٦].

هەژی گوتنییە ئێکەم کەس پەیڤا فولکلور بکارهینا بیت شینوار ناسێ ئینگلیزی بوو بناڤێ (ولیم جون تومس) ڤی شینوارناسی گوتارەك ژبۆ گوڤارا (زە- ئپینیوم) هنارت و تێدا داخاز کر کو ل جهێ پەیڤا کەرەستێن گەلیری یێن کەڤن ئەو پەیڤا فولکلور بکاربینن، لێ نە ب ناڤێ خو یێ درست، بەلکو بناڤەکێ خواستی ئەو ژی بناڤێ(ئەمبروز مرتون) بوو[العنتیل، فوزی،١٩٦٥.ص١٥].

دەربارەی پێناسا فولکلوری بیروبوچوونێن جیاواز ل سەر هەنە، هەر فەکولەرەکی ل دویف بوچوونا خۆ پێناسەکریە. نڤیسەرێ ئینگلیزی (ئەرشەرتایلور) یێ تایبەتمەند د بیاڤێ فولکلوریدا؛ ب ڤی شێوەی پێناسا فولکلوری دکەت و دبێژیت: ((ئەو کەرەستەنە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئەوێن ژ بەرەبابەکی بۆ بارەباکەکێ دیتر هاتینە ڤەگوهازتن و ئەڤ ڤەگوهازتنە چ ب رێیا رێورەسم و بیرو باوەران بیت یانژی برێیا پەیڤا گوتی بیت))[مرسی، أحمد علی ، ٢٠٠١، ص٥٠]. دپەرتوکا (معجم الفلكلور)دا ب ڤی شێوەیێ فولکلور دایە ناساندن ((بەشەکە ژ زانستێن مروڤایەتی، ئەڤ بەشە بەرپرسە ژ کومکرن و پولینکرن و خواندنا کەرەستێن فولکلوری، ب میتودەکا زانستی، هەروەسان ژین و ژیارا گەلان د سەردەمێن کەڤندا راڤەدکەت))[یونس، عبدالحمید ، ٢٠٠٩، ص٤٠٧]. نڤیسەرێ کورد (عیزەددین مستەفا رەسول) ب ڤی رەنگی پێناسا فولکلوری دکەت و دەمێ دبێژیت: ((فۆلکلۆر کەرەسەیەکی فراوان و دەولەمەندە بۆ لێکۆڵینەوەی ژیان و زمان و مێژوو هەمو میللەتێك))[رەسول، عیزەددین مستەفا، ٢٠١٠، ل١٢].

٢- پولینکرنا فولکلوری:

سەبارەت پولینکرن و ڤاڤارتنا فولکلوری کارەکی ب ساناهیی نینە، چونکە بابەتێ فولکلوری بابەتەکێ یەکجار بەرفرەهە، ڤەکولەرا د بیاڤێن جورا و جوردا ڤەکولین ل سەر کرینە و هەر ڤەکولەرەکی ل دویف بسپوریا خۆ فولکلور دابەشکریە، بۆ نموونە بیاڤێن وەکو ئەنتروپولوجی، زمان، مێژوو، دەروونناسی، ئەدەبی...هتد[عبدالرحمن، شڤان جرجیس ،٢٠١٢، ل٥]؛ د ئەڤی بوارییدا (تومسون) دبێژیت:((گەلەکا یا ب زەحمەتە بشێین جورێن فولکلوری ژێك جودا بکەین، سەرەرایی وێ چەندێ ژێ زانستێ فولکلوری زێدەترە ژ سەدەیەکی))[مرسی، أحمد علی ، ٢٠٠١، ص٤٩]. ئێك ژ دابەشکرنێن هەرە پەسەندە دەڤ پرانیا پسپورێن فولکلوری ئەو دابەشکرنە بوو یا کو ل کونگرێ (ئەرنیهام) ل سالا (١٩٥٥) بوو؛ د ئەڤی کونگرەیدا فولکلور ب گشتی دابەشی چوار بەشان کریە،((ئێك ئەدەبێ گەلێری، دوو دابونەریت، سێ بیروباوەرێن گەلێری، چار یاری و رەوشەنبیریا مادی)) [الدمرداش، ندیە عبدالحمید و ابراهیم، علا توفیق، ٢٠٠٧، ص١٣].

٣- پەیوەندیا فولکلور و رومانیڤە:

یا روهن و ئاشکرایە هیچ جورەکێ ئەدەبی نینە ژ خورایی پەیدابیت، ئەگەر بەری وی کەرەستەك نەبیت کو مفا ژێ وەرگریت و ل سەر نەهاتبیتە ئاڤاکرن. پتریا میللەتێن ل سەر روویێ ڤی عەردی خودان گەنجینەکا فولکلوری یا دەولەمەندن؛ ئەو فۆلکلۆر بوویە هیڤێنی ئەدەبیاتێن نڤێسی یێن زوربەیا میللەتان[رەشید، سابیر، ٢٠٠٢، ل ١٢٦]. واتە پەیوەندیا دناڤبەرا فولکلوری و ئەدەبیاتاندا پەیوەندیەکا نوی نینە، ((بەلکو ل دەڤ هەر میللەتەکی قوناغەکا دیارکریدا دابوویە)) [عبدالرحمن، شڤان جرجیس ،٢٠١٢، ل٣٩]. واتە ئەو میللەتێن د بیاڤێ فولکلوریدا د دەولەمەند ((ئەو نەتەوانەی لە سامانی نەتەوەییدا دەولەمەند ئەوا زیاتر لە گەڵ کەلەپوردا ئاوێزانی یەکتر بووینە و سودیان لێ بینیوە و مەزراندوویانە، لە هەمان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

کاتیشدا ئاگایان لە پێشکەوتن و نویکاری و تەکنیکی نوی بوونە))[ڕەشید ،سابیر، ٢٠٠٣، ل١٢٦]. مەرەم ژ بەرجەستەکرنا فولکلوری د ناڤ ئەدەبیاتاندا ب گشتی و رومانێ ب تایبەتی، داکو ئەو بەرهەم پتر یێ دەولەمەندبیت؛ ((نەمری و زیندوویی بمێنێتەوە هەولی پاراستنی گەنجینەی کەلەپووری دابیت))[حەسەن، ئیراهیم، ٢٠١٢، ل٤٩]. بەلێ پێدڤیە وەگرتن یان ژی بەرجەستەکرنا فولکلوری ژلایێ نڤیسەرانڤە ((بزیرەکی و وەستایانە مامەلە لە گەل دا بکات بەشێوازێکی ئەوتۆ کە بە هیچ شێوەیەك دژایەتی نوێخوازی نەکرێت، بۆ ئەوەی بەرهەمێکی ئەدەبی جوان وشیاومان پێشکەش بکات بەمەرجێك کە کار نەکاتە سەر شێواندنی دەقەکان لە هەمان کاتیشدا بەشێوەیەکی سەرەکی هەولی پاراستنی گەنجینەکە بدات))[سالح، مهدی، ٢٠٠٦، ل٥٦.]. هندەك جاران رومانڤیس د بیاڤێ نڤێسینێن خۆدا پشت بەستنێ ل سەر فولکلوری دکەت، ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرێ وێ یەکێ کو خواندەڤان هەست ب ژین و ژیار و بیروباوەرێن باب و باپیران بکەت، د هەمان دەمدا ڤەگوهازتنا وینێ باب و باپیران ژبۆ سەردەمێ نوی ب مەرەما وێ چەندێیە کو ئێش و ئازارێن کەڤن و نوی پێ چارە بکەن[حمادی ، صبری مسلم،١٩٨٠، ص٢٨]. پەیرەوکرنا فولکلوری د ناڤ رومانێدا وێ واتاییە ناگەهینیت کو فولکلور دێ بیتە ئەگەرێ بهێزکرنا وێ رومانێ، بەلکو ب مەرەم ئەوە((نڤیسەر بشێت باشترین شێواز دەربرینێ بدەتە سەربورا خۆ یا ئەدەبی))[شاهین، محمد، ١٩٩١، ص٨٥.]. بەرجەستەکرنا فولکلوری دناڤ رومانێدا بۆ((دوماهییا سەدێ نوزدێ دزڤریت، چونکە دوی سەردەمیدا ئەوروپا گەهشتە قوناغەکا هزری و ئەدەبی یا پێشکەفتی، ل وی سەردەمی نڤیسکار ڤەگەریانە سەروکانێن فولکلوری))[عبدالرحمن، ڤشان جرجیس، ٢٠١٢، ل٤٢]. واتە نڤیسکار برێیا فولکلور د شییان دەربرینێ ژ سەربورێن خۆ یێن سەردەمیانە بکەن[عبدالرحمن، ڤشان جرجیس ٢٠١٢، ل٤٢]. پەیوندیا د ناڤبەرا رومان و فولکلوریدا ژبۆ دوماهییا سەدێ هەژدێ و دەستپێکا سەدێ نوزدێ دزڤریت، هەروەکو نڤیسەرێ روسی (سوکولوف) خویادکەت کو نڤیسەرێن مەزنێن روسی گەلەك ب فولکلوری کاریگەربوون؛ شیان مفایەکی مەزن ژبۆ داهێنانێن خۆ یێن ئەدەبی ژێ وەربگرن؛ ل پێشیا هەمییان شەدرن تولستوی، گورگی، کورولنکو..هتد سوکولوف، ١٩٧١، ص٣٣]. ل سەدێ نوزدێ ل روژئاڤا ئەوروپا ب تایبەتی ل بەریتانیا رومانڤیس هەبوون شیان مفا ژ فولکلوری وەربگرن و د ناڤ رومانێن خۆدا بەرجەستە بکەن، ئێك ژ ئەوان نڤیسەران (چارلێز دیکنز) بوو، ((لە نووسینەکاندا زوربەی داب و نەریتی کۆمەلگای لەندەنی ئەوسای خستە روو هەروەها پەردەی لە چەند لایەنیکی ژیانی هەندێ توێژ و چینەکان ئەوسا هەلدایە.. بە گوێرەی بیرکردنەوە و هزری ئەو سەردەمە.. نوسیوەتەوە))[سالح، مهدی، ٢٠٠٦، ل٣١). هەژی گوتنێ یە ئێکەم نڤیسەرێ ئینگلیزی مفا ژ فولکلوری وەرگربیت (ولیەم شکسپیر)ە، بەلێ د بیاڤێ شانویێدا بوو[الرفاعي، حصة سيد،

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

٢٠٠٥، ص ٦٥]. د ناڤ ئەدەبیاتێن عەرەبیدا گەلەك ژ روماننڤیسێن عەرەب دانپێدانێ ب وێ چەندێ دکەن، کو رومانا عەرەب لسەر بنەمایێ فولکلوری هاتیە ئاڤاکرن، بناڤ و دەنگترین روماننڤیسێن عەرەب (گە حسین - احلام شهرزاد)، (نجیب محفوف - اولا حارتنا)، (فرید ابو حدید - الوعاو المعمری ...هتد[سلام، سعید، ٢٠١٠، ص ٣٥]. رومانا کوردی مینا رومانا بیانی مفا ژ فولکلوری کریە، هەروەکو روماننڤیسێ کورد (عەبدولا سوراج) دبێژیت: ((رەهـ و ریشالێن رومانا کوردی دگەهنە سەر ئەفسانە و حیکایەت و داستانێن فولکلوری))[باشا، عبدالرحمن،٢٠٠١، ص٤٣]. واتە مللەتێ کورد خودان فولکلورەکێ ئێکجار دەولەمەندە و روماننڤیسێن کورد شیاینە مفایی ژێ وەربگرن .

٤- ئەگەرێن بەرجەستەکرنا فولکلوری د ناڤ رومانێدا:

بەرجەستەکرنا فولکلوری د ناڤ رومانێدا ژ ڤالاتیەکێ نەهاتیە، بەلکو ئەگەرێن خۆ هەنە ئەو ژی ئەڤێن لخوارێنە:

٤-١- ئەرگەرێن هونەری:

گرنگیدانا روماننڤیسان ب فولکلوری د ناڤ بەرهەمێن خۆدا ((دوو رەهەندێن هەین، رەهەندێ ئیکێ ئەوە نڤیسەر هەست ب وێ یەکێ دکەت کو د فولکلوریدا هێزەکا ڤەشارتی یا مەزن هەیە، نڤیسەر د شیت واتا دەربرینا خۆ پێ دەولەمەند بکەت، ژبەرکو فولکلور ل گەل هزر و گیانێ وێژدانا گەلیڤەیە.. رەهەندێ دووێ ئەوە هەڤسەنگیەکێ دناڤبەرا دەربرینا خو، یا دەوروبەر دروست بکەت و ب ڤی رەنگی جورەکێ بابەتیانە ب سەر خو بەخشیت))[زایدي، علي عشر،١٩٩٧، ص١٦]. هەروەسا روماننڤیس ب رێیا فولکلوری دێ شێت ((بەخشینی بەهایەکی ئیستاتیکی بەرزئاستیکی ناوازەی هونەری بە بەرهەمەکەی و دەرخستینی توانا ئەفراندنەکانی پەنا بو دەبات))[عومەر، ئاسو، ٢٠٠٩، ل١٦٨] .د بیاڤێ کەلتوری و جڤاکیدا دگەهینتە بەرەبابێن نوی یان مللەتێن بیانی.

٤-٢- ئەگەرین نیشتمانی:

هەبوونا ڤی فاکتەری ژ بۆ وێ یەکێ دزڤریت، دەمێ مللەتەك بهێتە داگیرکرن و ئەو مللەت هەست ب وێ چەندێ بکەت، کو مللەتێ داگیرکەر ئارەزوویا ژ ناڤبرنا هەر تشتەکێ نەتەوەی دکەت، د ئەڤی بیاڤیدا نڤیسەر وەکو تاکەکی د ناڤ جڤاکی هەست بڤێ کریارێ دکەن، کو ئەو خۆ ل فولکلور و سامانێ خۆ یێ نەتەوەی بکەنە خودان و دناڤ بەرهەمێن خودا پەیرەو بکەن، ب مەرەما پاراستنا وێ ژ ناڤچوونێ[الخضور، صادق عیسی، ٢٠٠٧، ص٢٦].

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٤-٣- ئەگەرێ سیاسی و جڤاکی:

باردوخی سیاسی و جڤاکی دبیتە ئەگەرێ وێ یەکێ کو نڤیسەر بەرەڤ سەروکانیێن فولکلوری بچن، چونکە گەلەك جاران نڤیسەر حەز دکەن، رەخنێ ل وی کەتواری بگرن ئەوێ تێدا دژین؛ بەلێ نەشێن برەنگەکێ راستەوخو رەخنێ لێ بکەن، لەورا دێ بەرەڤ بەرجەستەکرنا فولکلوری دچن[دباخ، سعیدة، ٢٠١٤، ض١٦]. ب ڤێ چەندێ فولکلوری دبیتە ((تاکە ئامرازێ دویرئێخستنا نڤیسەری ژ هەر گڤاشتنەکێ؛ ئەڤجا چ دویرئێخستنا وی ژ دابونەریتێن جڤاکی یان سیاسی بیت))[هذلي، العجلة، ٢٠٠٩، ص٤].ب رێیا فولکلوری رومانڤیس دشێت دەربرینێ ژ بیر و بوچوونێت خۆ بکەت، پەیاما خۆ بگەهینتە جڤاکی[علي، رجاء، ٢٠٠٩، ص٦٨]. سەرەرایی دویرئێخستانا نڤیسەری ژ گڤاشتنێن سیاسی و جڤاکی، فولکلور ((جوانیەکێ ددەتە بەرهەمێ ئەدەبی و دبیتە پەرژان ژبۆ بیر و بوچونێت نڤیسەری بخۆ ژی))[الخضور، صادق عیسی، ٢٠٠٧، ص٢٣] .واتە ئەڤە ژی دبیتە بەلگەیەك ل سەر نەشیانا زمانی بۆ دەربرینا راستەوخو دەربارەی مەبەست و ئارمانجا نڤیسەری.

٤-٤- ئەگەرێ روشەنبیری:

مەبەست ژ ئەگەرێ رەوشەنبیری ئەوە، ئاگەهداربوونا نڤیسەرییە ل سەر ئەدەبیاتێن جیهانی، یا فەرە بزانیت ئەدەبیات ب گشتی و رومان ب تایبەتی لسەر ئاستێ جیهانێ گەهشتیە چ ئاستێ پێشکەفتنێ، بۆ نموونە سەرکێشێ رێبازا ریالیزما جادوویی رومانڤیسێ کولومبی (گابرییل گارسیا مارکێز)، ئاگەهداری بەرهەمێن (کافکای و جێمس جویز وکامی)؛ هەروەسا ئەفسانە و چیروکێن روژهەلاتی ژ ئەنجامێ ئەڤێ ئاگەهداربوونێ کاریگەربوو ب ئەڤان هەمی رەوشەنبیریا، ئەڤجا شیا رێبازەکا نوی د سەدێ بیستێدا بناڤێ ریالیزما جادوویی د ناڤ رومانێن خۆدا پەیرەوبکەت[خ.م بینیالیسی، داریو بیانوبیا، ١٩٩١، ص٣١٧]. د ئەڤی بیاڤیدا دەمێ رومانڤیسێن جیهانی ل سەر بەرهەمێن نڤیسەرێ کولومبی ئاگەهداربووین ئەوان هزر ل وێ چەندێ کر، پێدڤیە ڤەگەرن ژبۆ ناڤ جیهانا فولکلوریدا و دناڤ رومانا خۆدا بەرجەستەبکەن))[وتار، محمد ریاض، ٢٠٠٢، ص١]. ئەڤ ئاگەهداربوونە ب دوو رێکان دهێتە زانین، ئێك زانینا زمانەکێ بیانییە و یا دووێ ب رێیا وەرگێرانێیە.

٤-٥- ئەگەرێ دەروونی:

ئەڤ ئەگەرە یێ گرێدایە ب سەربورا هەر مروڤەکیڤە، چونکە د ئەڤی سەردەمیدا ژیان گەلەکا بزحمەت و ئالوزە، ئەڤێ رەوشێ کارتێکرن ل سەر هەمی تاکێن جڤاکی کریە، نڤیسکار ژ ئەڤێ کارتێکرنێ د بێ بەهرنەبوون، لەورا بەرەڤ جیهانا فولکلوری چوون [الخضور، صادق عیسی، ٢٠٠٧، ص٢٧]. ب دیتنا نڤیسەران ب رێیا فولکلوری ((دێ شێن دەروونێ خۆ پێ ئارام کەن))[هذلي، العجلة، ٢٠٠٩، ص٢٨].. ئانکو

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ڤەگەریانا نڤیسەران ژبۆ جیهانا فولکلوری دشێن خۆ ژ نەخوشیێن ژیانێ دویرکەن، د ئەڤی بواریدا هوزانڤانێ عەرەب (بدر شاكر السیاب) دبێژیت:((مە ئەڤرو پتر ژ دوهی پێدڤیاتی یا ب جیهانا فولکلوری هەیە، چونکە د ئەڤی دەمیدا پتر رێزێ ددەنە مادی ژ گیانی، د ئەڤی بواریدا نڤیسکار چ بکەن؟ ڤەگەریان ژبۆ سەروکانین ئەفسانێ..نە ب مەرەما وێ یەکێ کو پارچەکەن ژ ئەڤێ جیهانێ، بەلکو دێ شێت جیهانەکا دیتر پێ ئاڤا کەت، داکو بەرامبەر لوژیکا زێر و ئاسنی راوەستیت))[الکبیسي، طراد، ١٩٧٨، ص٤٠]. واتە فولکلور دبیتە باشترین دەرگەه، کو نڤیسکار برێیا فولکلوری گەلەك نەخوشیێن ژیانێ دەربریت.

پشکا دووێ: بەرجەستەکرنا فولکلوری د رومانا ژانێن سیناهییێدا:

٢-١- داب و نەریت:

داب و نەریت ئەو کار و رەفتارنەێن جڤاکەك بەردەوام ب کوم ئەنجام ددەت. هەروەسا داب و نەریت دیاردەیەکە کو ژ دیاردێن جڤاکێ، ئەڤان داب و نەریتان د ناڤ کومەلگەهێن کەڤندا گەلەك کار و ئەرك ئەنجام د دان. واتە دابو نەریت ئەو جورە ((هەلسوکەفتن ژلایێ تاکە کەسێنجڤا؛یڤە دهێنە پەیروکرن، ژ نڤشەکێ بو نڤشەکێ دی هاتینە ڤەگوهاستن مەرج نینە هەمی دابونەریت د باشبن هەنە ل گەل لوجیکێ و ژیرێ مروڤی ناگونجن هەروەسان دابونەرتی هەنە گەلەک جوانن، ل گەل پێشکەڤتنا سەردەمی د گونجن)[نوری، هێرش طاهر، ٢٠٢١، ل٢١١]. بێگومان کورد جڤاکەکێ کوردەواری یە و خودان چەندین داب ونەریتە و ئەڤ دابونەریتە تایبەتن ب کەلتورێ ویڤە . داب و نەریتان د مێشکێ مروڤێ کوردا هاتینە پاراستن؛ چونکە ب ناڤونیشانێ رەسەنایەتی و هێزا وییە؛ هەر ژبەر ڤێ چەندێ رومانڤیسی بەشەکن ژ ڤی جڤاکی دێ د مێشکێ واند هێنە پاراستن و دێ ناڤ بەرهەرمێن واند رەنگڤەدەن.(تحسین ناڤشکی) د رومانا (ژانێن سیناهییێدا) ل دویف پێتدڤیاییا بویەران دابو نەریت بەرجەستە کرینە ئانکو ئاماژە ب دوو ژ داب و نەریتێن جڤاکێ کوردەواری کریە، یێ ئێکێ داب و نەریتەکێ گەلەك جوانێ کوردەواری دهێتە ل قەلەمدان، ئەوە دەمێ نەخوشییەك بۆ خێزانەکێ دروست دبیت؛ هەمی کار و کارێن وێ خێزانێ دهێنە راوەستاندن، هەمی دوست و مروڤێن وان ب هەڤرا هاریکارییا وێ خێزانێ دکەن، هەروەکو د رومانێدا هاتی ((**خودێ ئیشەللا سەبرو تەحەمولی بدەت تە و بارێ مسیبەتێ سڤك کەت.. هێشتا مەلای سەرێ خۆ بادا دەمێ سەلیمی ئاخڤتن کریە یا خۆ: برایێ سادق برنجێ تە ژی برادەرا چاندا.. دەڤێ وی وەك کەوەك ب پەرڤە نەچوو تێدا و گوت: براستا؟ کێ چاند؟.. سەلیمی نەگوتێ ئەز نەچوومە دەڤ کەریم ئاغای و من گوتێ هاریکاریا ڤی مروڤی بکەن.. وەرازا بلا پێکڤە برنجی ویژی بچینن .. ژ ئاغای بگرە هەتا بگەهیتە لاوازترین وەراز پشکداری د چاندنێ دا کر**))[ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥ ، ل ٣٣٨].

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

ئاماژەدانا رومانڤیسی ب ڤی داب و نەریتێ جوان کو د ئەڤی سەردەمیدا ئەڤ داب نەریتە بەرەڤ لاوازیێ چوویە، رومانڤیسی ڤیایە ئەڤی داب و نەریتێ گەلەك جوانێ كەڤنێ جڤاکێ کوردەواری دناڤ رومانا خۆدا بەرجەستە بکەت، ب هەبوونا ئەڤان جورە داب و نەریتان، پەیوەندیێن جڤاکی بهێز دکەڤن. واتە رومانڤیسی ئەڤ داب و نەریتە ب شێوازەکێ هونەری گەلەکێ جوان د خزمەتا رویدانێن رومانا خۆدا بکارهینایە. هەروەسا رومانڤیسی ئاماژە ب داب و نەریتەکێ نەجوان یێ جڤاکێ کوردەواری کریە، ئەو ژی کوشتنا ژنێ یە، ئانکو ڤیایە ئەڤی داب و نەریتی دیار بکەت د رامانێدا دیار بکەت هەر وەکی د ڤێ بارچێدا((**پسمامی خو ل لەوەندیێن وێدا سور و سپییێن ب زریچوك دا و پشت و پشت د هێستریدا هینا خوار. ڤیژینا کڤریشکەکێ ژێ هینا.. تەرزێ دو حەفتیاران هار خو تێوەرکر کەلەشی.. مامزەکا بوویە نێچیرا کێلبێن درندان.. هند دیت هەرئێك لنگەکێ وی راکێشا هەتا بریە بەر قورمێ دارت گری گری..کنڤێ تەحینی .. و هشك بدارێڤە کر.. پشتی چولی خەنجەرا چیکێن خوونێ ژێدکەڤن درێژکرە نکڤە و گوتە: زووکا توژی لێبدە دا تمام بیت.. نە ب دلەکی ب هزاران سێ خەنجەر داوەشاندنە سنگ و بەرێن وێ و خونێرا ماین.. شامو بەر هندێ ناکەڤیت مروڤ جڤتەکێ لێبدەت..دا ئەز دلێ خو لڤی قەحبێ هینکەم ..دەنگێ جفتێ چاڤێن وان زلکرن..ئەها ژنو بێهنا من هات..))** [ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥ ، ل١١٧-١١٨].ئاماژەدانا نڤیسەری ب ڤی داب و نەریتێ نەجوان و بەربەلاڤ د ناڤ جڤاکێ کوردەواریدا، ئەو ژی کوشتنا ژنێیە ژ بێ گونەهی، هەتا د پەرتوکێن ئاسمانیدا ژی کوشتنێ یاسا و پرەنسیپێن خۆیێن تایبەت هەنە، پێدڤیە چوار کەس ببنە دیدەڤان تاکو ژن بهێت کوشتن.

٢-٢- بیر و باوەر:

هەر مللەتەك ل سەر روویێ ڤی عەردی هندەك بیر و باوەرێن خو یێن تایبەت هەنە، ئەڤ بیر و باوەرە ژ ئەنجامێ پاشکەفتن و نەزانینێ دروست بووینە، چونکە هەر دکەڤندا مروڤی بزاڤ کریە ئەو دیاردێن ل دەور و بەرێن وی کارتێکرن لسەر دکر، نهێنیا وان برەنگەکی زانستی نەدزانی، لەورا بەرەڤ دروستکرنا بیر و باوەران چووینە. واتە بیر و باوەر (کومەکا هزر بیر و باوەرانە ژ ئەنجامی کارتێکرنا گەلەك رویدانێن روژانەیێن مروڤی دروست بووینە))[جزیری، علي، ٢٠٠٠، ص٥١]. د ناڤ جڤاکێ کوردەواریدا گەلەك بیر و باوەرێن هەین، هژمارەکا بیروباوەرێن کەڤنێن جڤاکێ کوردەواری د ناڤ رویدانێن رومانا (ژانێن سیناهیێ) بکارهاتینە، بۆ نموونە، ئێك ژ ئەوان بیر و باوەران کڤانێ کەس و سورە، ل دویف هزرا جڤاکێ کوردەواری ئەگەر کەسەك بشێت خۆ د سەر ڤی کڤانیدا بهاڤێژیت؛ کچ بیت دبیتە کور و کور بیت دبیتە کچ، هەر وەکو د رومانێدا هاتی ((**ل هنداڤی رەزی وان چاڤێ وێ ب سهرا جوانیا کڤانێ ئەفسانەیی یێ کەسك و سور کەت، و ددلێ خودا**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

گوت: وەللا کەسك و سور دەرکە؟ مسوگەر دێ بیتە خوشی..ئەرێ چیلوکا من ئەڤە ئاخڤتنا شێخ و سەیدانە، هەر کەسی و هەر دگوتە مە هەجیێ خۆ سەر رەنگێن کەسك و سورا بهاڤێژیت؛ کور بیت دێ بیتە کچ؛ کچ دبیتە کور.. هەما وەرە بستە دگەل من دابچین ئەڤێ دەلیڤێ ژ خوە نەکە)) [ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥، ل٤٠]. ئاماژەدانا رومانڤیسی ب ئەڤی بیر و باوەرێ بەربەلاڤ د ناڤ جڤاکێ کوردەواریدا هەی، د ناڤ رومانێدا ژبۆ وێ زولما ژنبابا کچێ دزڤریت، هەمی هیڤیا وێ ئەو بوو؛ بشێت خۆ ژ زولما ژنبابا خۆ رزگار بکەت. هەروەسا رومانڤیسی بیر و باوەرەکێ دی یێ کەڤنێ کوردی دیاردکەت، مروڤێن ئاڤێ، د کەڤندا ئەگەر کەسەك کەڤتبا د ئاڤێدا و لەشێ وی نەهاتبا دیتن، دابێژن مروڤێن ئاڤێ یێ بر، هەروەکو د رومانێدا هاتی ((**دەوسا وی ل بەر ئاڤێ بەرزەدبیت.. سەلیمی دبەر بەردەوامیا چاڤ چەرینێرا ب ئاماژەدان دەستی و گوت: بێهنا خو فرەهکەن.. ئها وەللا ئەو ژی کراس و پێلاڤێن لەوەندینە.. نەهەوجەیە کی بێژیت مروڤێن ئاڤێ یێن بۆ خوە برین؟.. هەکە مروڤێن ئاڤێ بریانە، دا سەیژی بەن؟.. پا دێ چ ل مروڤێن دێم کەن؟.. دێ چ لێکەن؟ برا کچکا ماردکەن و شو ب کوران دکەن))**[ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥، ل٣٢٦-٣٢٧]. واتە بکارهینانا ئەڤان بیر و باوەران ژ لایێ نڤیسەریڤە ژبۆ وێ یەکێ دزڤریت، داکو ئەڤ بیر و باوەرە ژ ناڤ نەچیت و ئەڤ بیر و باوەر ب رەنگەکێ گەلەك جوان د ناڤ بنەماییێن رومانا خۆدا بکارهینایە. دیسان ژ لایەکێ دیڤە بەحسێ بیروباوەرەکێ دیتر هاتیە کرن، ئەو ژی، سەرکرینکە ((ئەڤ سەرکرینکە یا دناڤ چیرۆکێت زارۆکان دە هەیە.. ژلایێ سەرو بەرێ مروڤایەتی چو جودایی ل ناڤبەرا وێ و مروڤا دە نینە، پیرەژنەکا پشت چەمیایە، دارەك یان گوپالەك یێ ددەست دا، شەڤ بسەردا تێت و قەستا مالەکێ ل گوندەکی دکەت کو ئەوێ شەڤێ لدەڤ وان ئاکنجی بیت دەمێ ب شەڤێ دمینت و ل ناڤ مالێ دا دێ رابیت پلەکا ژەهرێ ژ ناڤ وێ گرێکا دبەرویکا وێ دا دەرێخت و دەینیت بەردڤنا مروڤێت وێ مالێ هەتا کو هەمی نەهشیار دبن، و پاشی لدویڤ دلێ خۆ دێ رابت بچوکێت وێ مالێ کوژیت و سەرێن وان دێ خوت، بتنێ بچویکا دخوت و ئەڤەژی جودایی یا وێ یە دگەل یا پیرهەڤی یێ- یان پیرکا مروڤ خوەر))[باڤی، بەیار،١٩٨٩، ل٤].   رومانڤیسی وەکو گیاندارەکێ ترسناك بکارهینایە بۆ هندێ کو زارۆك بترسن دەمێ ئاموژگاریان ئارەستەی وان دکەن و وەربگرن، ئەگەر نە دێ ئەڤ گیاندارە وان خۆت ((**من یا گوتیە تە هەچیێ نێزیکی کچێن ژ تەرزێ چیلویا کەزیبرشکا چاڤ عنگلیز ببیت سەیید دێ جددەکی لێدەت!.. چیە؟.. ئانکو دێ فەرمانا ئەزمان سورك و سەرکرینك وپیرکولۆسکان کەت بشەڤ بێن و ببەن و سەرێ تە بکرینن و تەپرت پرت کەن و د مەنجەلێدا بکەلینن!))**[ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥ ل٦٨]

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

رومانئڤیسی هزرا سەرکرینك ژ بیروباوەڕێن کوردەواری وەرگرتیە و ب تنێ ب مەرەما ترساندنا زارۆکان ژبۆ نە کرنا کارێن خراب، وەك سزایەك ترسناك نیشا زارۆکی ددا دا کارێن نەباش ئەنجام نەدەن. هەروەسا چ واتا ل پشت ڤی گیانداری نەهاتینە ڤەشارتن بتنێ ب مەرەما پاراستنا ناڤێ ڤان گیاندارا بوویە د ناڤ کەلتورێ کوردیدا. هەروەسا ل جهەکێ دی رۆمانئڤیسی بەحسێ بیر و باوەرەکێ دی یێ کەڤنێ کوردەواری کریە، کێشانا مارایە ژبۆ ئاسمانی، هەروەکو د رومانێدا هاتی ((**ئەڤ ئەژدەهایە خودێ د کێشیتە ئاسمانان بۆ گونەهبارێن رۆژا قیامەتێ!**))[ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥. ل٤٣٨]. کێشانا ماران بۆ ئاسمانی ئێکە ژ ئەوان هزر و بیر و باوەرێن د ناڤ کورداندا، مەبەست ژ ئەژدەهایەکی، ل ڤێرێ مارێن گەلەك مەزنن کو ل دویڤ هزرا خەلکی، ئەگەر مار گەلەك مەزن بوو ب رەنگەکی کو کەس نەشێت سەرەدەریا وی بکەت و ببتە جهێ مەترسیێ ل سەر ژیانا خەلکی وی دەمی دێ زنجیر ژ ئاسمانی هێن خوارێ و وی ماری بەرەڤ ئاسمانی بەن و پاشی ڤەگوهێزنە جهەنەمێ بۆ سزادانا مروڤێن خراب، نەب تنێ ئەڤ بیر و باوەرە د ناڤ رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا هەنە، بەلکو چەندیین بیر و باوەرێن دیژی یێن هەین، هەروەکو د ئەڤی خشتێ ل خوارێدا:

لاپەر	بیروباوەرێن د ناڤ رومانێدا	ژ
٢٠٢	مار دەمێ دهاتە کوشتن ب شەڤێ تەمام دبیت	١
٤٩٤	ئەلەمك	٢
٣٦	هەبوونا ئاسنی دناڤ برسیێدا	٣
٢٥	سزادانا مروڤی ژلایێ کەسێن مریڤە وەکو (سەید)ی دکرنا هەرکارەکی خرابدا	٤
١١٠	چاڤێن کرن	٥
٤١	سویندخوارن ب سەیدێن مری	٦

واتە بەرجەستەکرنا ئەڤان بیروباوەرێن کوردی دناڤ رومانێدا ژبۆ وێ یەکێ دزڤریت، نڤیسەری شارەزاییەکا باش د بیاڤێ بیروباوەرێن کەڤنێن کوردەواری هەیە؛ گەلەك ب فولکلوری کاریگەربوویە. هەروەسا ئەو بیرو باوەرێن رومانئڤیسی د رومانێدا بەرجەستەکرین، یێن چووینە دناڤ ڤەگێرانا رومانێدا، بەشکداری دیالوگ مەنەلوگا کەسایەتیان بوویە، پتریا ئەوان بیرو باوەران د سەدەیێن کەڤندا خەلکی باوەریەکا مەزن پێ هەبوو، هەرچەندە هندەك ژ ئەوان بیروباوەران دویر ژ راستیێ بوون.

٢-٣-لایەنێ مادی:

شارەزایێن فولکلوری لایەنێ مادی یێ فولکلوری دیاردکەن، کو هەر تشتەکێ باب و باپیران د ژیانا خۆ یا رۆژانەدا بکارهینایین، وەکو خوارن، ئامیرێن جوراجور و جل و بەرگ، نوکە ب لایەنێ مادی دهێنە هژمارتن. رومان تاکە ژانرێ ئەدەبییە یێ کو دشێت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

سالوخدانا هەمی لایەنێن فولکلوری بکەت. د رومانا (ژانین سیناهیێ)دا هەمی لایەنێن مادی یێن فولکلوری هاتینە بەرجەستەکرن:

٢-٣-١-جل و بەرگ:

رومانڤیسی د رومانا خۆدا گەلەك جل و بەرگێن کوردەواری یێن کەڤن دیارکرینە، ب مەرەما وێ یەکێ دا رەسەنایەتیا مروڤێ کورد پێ دیار بکەت؛ لەورا ئاماژە ب گەلەك ژ جل و بەرگێن کوردی کریە؛ بۆ نموونە رومانڤیسی ئاماژە ب جل و بەرگەکێ زەلامان کریە؛ ئەو ژی بەرگیزە، ب ناسناما کوردایەتیی دهێنە هژمارتن، هەروەکو د رومانێدا هاتی((**سادقی پێن خۆە ل گوهدرێژی هەژاندن و هەڤسارێ وی پیچەك سستکر و ژ نیشکەکێ ڤە زەر سمبێل و بەلەك و چاڤێن عەجیلی نارینێ ب خەملا بەرگیزێن پشت بەز و جوتێ دەرسوکا چوخێ تمام قەهوەی**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥.ل٢٨] . رومانڤیسی چەندیین جل و بەرگێن رەسەنێن کوردواری بکارئینانە، بەلێ ژبەرکو سروشتێ ڤەکولینێ ناخوازیت درێژبیت، لەورا دێ وەکو نەخشە دەینە دیارکرن:

ناڤ	شەلوال	کەفیك	پوشی	خاك	هەڤالکراس	شەلوئێلەك
لاپەر	٢٦	١٠	٣١٨	٣٦٦	٣١٦	١١٢
ناڤ	ئیشار	شاشك	شال	شەبك	کولاڤ ودەرسوك	
لاپەر	٢٢٨	٢٤٠	٥١٦	٢٨٢	٢٥٨	

هەبوونا ڤان هەمی جل وبەرگان د بویەرێن رومانێدا دا وەرگێر هەست ب وێ ژینگەهێ بکەت، هەروەکی یێ ناڤدا د ژیت.

٢-٣-٢- خوارن و ڤەخارن:

رومانڤیسی گەلەك ژ خوارنێن کوردەواری یێن باب و باپیران د خوارن دیارکرینە، هندەك ژ ئەڤان خوارن و ڤەخوارنان، د سەردەمێ نهودا نەماینە، بۆ نموونە خوارنا پالاڤماش، خوارنەکا کوردەواریە، هەروەکو د رومانیدا هاتی ((**ل رەخێ دی لەعلیخانێ دو هسکیکێن پەلاڤماشێ ژێرا کرنە دەرپوشکا قازانێ و ب لێڤا هسکیکێ لێگەریا چ گرێکا پشکا ڤەلیێ کەتێ بەر و ژێگرت کرە د لەگەنکا خومدا**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥ ، ل٧٩]. هەروەسا چەندیین خورانێن دی هاتینە بکارهینان؛ هەروەکو د ئەڤی خشتێ د خوارێدا:

خوارن	کشك	ماش	خوشاڤ فری	فری	سەوکا بماست
لاپەر	٤٤	٧٨	١٠٠	١١٠	٢٢
خوارن	پەلیك	ماشا بقەلی	ئارخافك	خاتینوك	
لاپەر	٥٠٥	٨٤	٢٢	٢٩٥	

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

رومانئڤيسى ب رەنگێ گەلەك بەرفرەھ ئەڤ هەمى خوارنێن کوردەواری ب جوانی د بویەرێن روماناخودا بکارهینایە داکو وینەیەکێ وی سەردەمی نیشا خاندەڤانی بدەت .

٢-٣-٣- کەرەستە و ئامیرە:

٢-٣-٣- ١- ئامیرێن ناڤمالێ:

ئەو ئامیرنە یێن د کەڤندا ژبۆ کاروبارێن ناڤمالێ بکار دهاتن، هەروەسا د رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا چەندیین ئامیرە دیارکرینە، بۆ نموونە ((**گوپە گوپا دەنگێ سوپێ و گوژە گوژا دەنگێ بارانێ یێ تێکەل دبن، ئەو حەمدی و عەبێ، یێ ل ناڤبەرا بابێ و داپیرێ ل پشتا سوپێ حەیتینا دایکێ یە یا ل رەخێ سوپێ تەشیێ دریسیت**)) [ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥ ، ل٥٧]. هەروەسا هژمارەکا یەکجارا زورا یا ئامیرێن ناڤمالێ رومانئڤيسى د خزمەتا ڤەگیرانا رومانیدا بکارهینایەنە داکو پتر کەتوارەکێ کوردەواری رەسەن دەتە خاندەڤان و هەست بکەت یل ناڤدا د ژیت بکارهینایەنە، هەروەکو یا دیار د ئەڤێ خشتەیدا:

ئامیرە	همبانك	لاندك	دستار	باگوردان	کولنك	چرا
لاپەر	٢٢	٢٧	٢٥	٥١	٧٣	٧٩
ئامیرە	بێژینك	جەر	سەفیك	قازان	مەشك	مەنجەل
لاپەر	١١٤	٣٦٠	٤٦٣	٧٩	٢٣	٤٩٢
ئامیرە	ترار	مەسینك	پارزینك	فانوس	بستك	سێل
لاپەر	٣٠٤	٤١	٨	٢٤	٧٤	٢٠
ئامیرە	فەنەر	کاسك	قودیك	کاچك	تەشی	شەیێ داری
لاپەرە	٢٧٣	٢٥٦	٢١٦	١٩٠	٥٨	٦٣
ئامیرە	تەفشوك	ئاشیرك	سندوق	ترار		
لاپەرە	١٨٢	٦٧	٧٩	٧٩		

رومانئڤسى ب زیرەکییانە و شەهرەزایانە ئەو هەمى ئامیرێن وی مروڤێ کورد ژیانا خو پێ دەرباز دکر د بویەرێن رومانێدا بکارهینایەنە داکو پتر رەسەناتیا جڤاکێ کوردی د یار بکەت.

٢-٣-٣- ٢- ئامیرێن گشتوکالی:

ئەو ئامیرەنە یێن باب و باپیران د کەڤندا ژبۆ کارێ گشتوکالێ بکارئینایین، رومانئڤيسى ئاماژە ب چەندیین ئامیران کریە ((**دبەرا ب تیەکێ بەرێ خودا ژنکێ حەیتینا وێ یە یا تەڤرکا ل گلکەنێ ددەت، وێژی ب چ رەوشا هەی بالا کرە تەڤرکی و ژ تەنکێ هینادەر و دەست ب کولانێ کر**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥ ل٢٩٩]. هەروەسا رومانئڤيسى

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

هژمارەکا دیتر یا ئامیران د بویەرێن رومانا خودا بکارهینانینە، هەروەکو د ئەڤێ خشتێ ل خوارێدا:

ئامیرە	ترپانە	مەر	تەفشیک	ملهێب	شالوک
لاپەرە	٦٧	١٩٥	٨٢	٦٧	٢٠١
ئامیرە	داس	مەربێل	مەترکە	سەلکیان سەفیک	سنگان
لاپەرە	٤٦٣	٨٤	٢٠٨	٢٩٥-٤٦٣	٦٧

رومانڤیسی مفا ژ ڤان هەمی ئامیرانە وەرگرتییە و رامانا خو پتر جوان و سەرەنج راکێش کریە ئانکو ئاماژە ب ڤان هەمی ئامیران دایە یێ کو مروڤێ کورد د وی سەردەمیا ئافراندین دا دەبارا ژیانا خو پێ ب رێڤە ببەت.

٢-٣-٣- ٣- ئامێرن شەری:

ئەو ئامیرەنە یێن د کەڤندا باب و باپیران ژبۆ شەری و نێچیریێ بکاردئینان، هەروەکو ((**سادقی پشتا خودایێ و جارەکا دی دەروکێ بیردانکا وی ڤەبوو ڤە.. پشتی چولی خەنجەرا چبکێن خوونێ ژێدکەڤتن درێژکریە .. زووکا هندەکا لێبدە دا تمام بیت..ب دەستێن لەروزکی داگیرکرین ژێوەرگرت و ئاڤرییێن بەنیان دگەل سورە چاڤێن جوتکێ گهورین.. ئاماژەدانا فەرمانا کریاری لسەر سەپاند نە ب دلەکی ب هزار دلان نکڤە چوو.. سێ چوار خەنجەر داوەشاندنە سنگ و بەرێن وێ**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥ ، ل١١٨].

رومانڤیسی هژمارەکا دیتر یا ئامیرێن شەری د رومانێدا خویا دبن، هەروەکو د ئەڤێ خشتەیدا:

ئامیرە	شیرومەتال	قوسک	جفت	چەقوک
لاپەر	١٥٧	١٤٧	١١٨	٤٠٠
ئامیرە	تیر وکڤان	زری کوم زڤری		
لاپەر	١٢٥	١٢٥		

هەبوونا ڤان ئامیران د ناڤ بویەرێن رومانێدا ژینگەهەکا رەسەن دهیتە پێش چاڤ و مروڤ هەست ب ژیانا وی سەر دەمی ب هەمی لایەنێن وێ دکەت.

٢-٤- ئەدەبێ فولکلوری:

ئەدەبێ فولکلوری ئەو جورە ئەدەبە یێ کو بشێوازێ زارەکی گەهشتیە مە، ئەڤ ئەدەبە ژ ئەفسانە، داستان، ستران، حیکایەت، گوتنێن مەزنان، بەژن و مامک پێکدهێت. ئەو بابەتێن د ناڤ رومانێدا بکارهاتین ئەڤەنە:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

٢-٤- ١- ئەفسانە:

ب كەڤنترین جورێ ئەدەبێ فولكلوری دهێتەهژمارتن، ئەڤ جورە وەها هاتیە پێناسەكرن ((ئەفسانە چیروكەكە یان چیڤانوكەكە بەحسێ هندەك رویدانێن سەیر دكەت چ راست بن یان خەیالی، ژ ئەنجامێ ئەندیشا مروڤێ بەرێ هاتیە دروستكرن))[عبدالرحمن، شڤان جرجیس ٢٠١٢، ل١٤]. بێ گومان رومان ئەو ژانرێ ئەدەبی یێ خودان قەبارەكێ بەرفرهـ و ئەڤ قەبارێ بێ سنور بوویە هوكار كو جهـ هەمی بابەتان ناڤدا بكەت. ب دەربرینەكا دی دشین بێژین رومانێ شیانێن هەین مفای ژ هەمی لایەنان وەربگریت و ژ بو خزمەتا خو بكاربینیت، واتە رومان چ سنور و یاسا نینن كو پێڤە بهێتە گرێدان د بیاڤێ بەرجەستەكرنێدا دڤی بواریدا (تحسین ناڤشكی)د رومانا (ژانین سیناهیی)دا مفا ژ ڤێ پانتاییا مەزن و بێ سنورا رومانێ وەرگرتییە هزرا خو پێ دەربریە ئێك ژ وان بابەتان مفا ژێ وەرگرتی ئەفسانە یە و د ناڤ رومانا خۆدا بەرجەستە كریە، بۆ نموونە بكارئینانا هندەك گیانەوەرێن ئەفسانەیی وەكو (سیمەرخ)ی، رۆماننڤیسی ل ڤێرێ دەیكا (چیلوی) یێ وەكی بالۆندێ سیمەرخ د ناڤ عەوراندا نیشا وێ ددەت ((**جارەكا دی حەپووی بەردەوامی بغاردانێ دا.. د گەرما غاردانێدا خۆ بلند هند دیت كو دەستكێن وێ بوونە چەنگێن سیمەرخێ و د ناڤ مژێدا بلند بوو كەتە سەنتا..**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥ ، ل٩]. ل جهەكێ دی مینا هێمایێ قورتالكرنێ بكارهینایە ((**دێ بلا هەما هنگێ ئەز ژی ب وان شەپەرێن.. دگەل فریبامە!.. وان شەپەرێن سیمەرخا بوون**)) [ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل١١] .ل ڤێرێ رومانڤیس بەروڤاژی گەلەك ئەفسانێن كوردی بكارهینایە، دەمێ كو مروڤی هاریكاریا بالۆندێ سیمەرخێ كری، نڤیسەری سیمەرخ كریە هێمایێ هاریكاری و قورتالبوونێ دەمێ (چیلوێ) دڤیا ژبەر زولم و زورداریا ژنبابێ خۆ قورتال بكەت و بگەهیتە دەیكا خۆ ئەو ژی ب هاریكاریا سیمەرخێ دهێتە ئەنجامدان. دیسان ل جهەكێدی رومانڤیسی كەسایەتیەكا ئەفسانەیی بكارهینایە، ئەژوی (لوقمان حەكیم)ە. دەربارەی (لوقمان)ی دا هاتیە گوتن كو(ژیێ وی یێ درێژ بوو ئەو ژی یێ گرێدای بۆ ب ژیانا حەفت بالندانڤە و ژیێ هەر بالندەكی دبێژن هەشتێ سالان ڤەدكێشا ئانكو بمرنا بالندێ حەفتێ دێ مریت و ب نوژدارێ سەرهاتیان یێ بەرنیاس بوو)[حرب، طلال، ١٩٩٩، ص٢٨٨]. هەر ئەڤێ وەكریە وەكریە كو هەمی ب رومانڤیسی ئەڤ كەسایەتیە وەكو كەسایەتیەكا نوژداری بكارهینایە ((**دەستێن وێ دناڤ دەستێن خۆدا پەرخاندن و بەردەوام ب نێرینا دێمێ وێ یێ باش دیارنەكەت و پێڤەچوو.. هەما تو بێژە - ئەز حەكیم و لوقمانم هەكە دەرمانێ تە بەزێ مێریێ بیت.. ئها نوكە دێ بۆ خفشا خۆیا چاڤ بەلەك ئینم..**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٣٦٨]. رومانڤیسی كەسایەتیا (ئەسكەندەری) ب نوژدارێ دەردێ (مەرجانێ) زانیە و بكارهینایە، ئانكو وەك نوژدارێ دەزگرا خۆ بوو ئەو دكاریت، هەر گاڤا نەخوشیەك بوو دروستبا ئەو دبوو نوژدارێ وێ و دشیا وێ ژ وێ نەخوشیێ

قورتال بکەت و د ناڤ دا ڤێ رۆمانێ بتنێ کەسایەتیا (ئەسکەندەری) وەکی کەسایەتیا لوقمانی بوویە بۆ (مەرجانێ) و کەسایەتیا (ئەسکەندەری) هاتیە لێکچواندن ل گەل کەسایەتیا (لوقمانێ حەکیم)

هەروەسا کریارەکا ئەفسانەیی ((**تو دزانی شڤێدی ئاقارێ هەنێ خانۆی وەکی چیایێ بیرێ مژەوی بوو! نزا ئەو بوو نە ئەو بوو بەس یا ژ منقە ئەبوو بەس رووبارێ چنارێ جەلالەکێ هشك بوو! ئەز ل هەسپەکێ نزا چەوا سوار بووم و شیر و مەتالێن من دبرسقین جار دفرم جار دگەل بریس و بایی د چووم**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل١٥٦]

رومانڤیسی ل ڤێرێ خەون و ئەفسانە تێکەلکرینە، وەکی یا خۆیا کو ئەو کار و کریارێن مروڤ د خەوناندا دکەت د ئەفسانەیاندا نە گەلەك دسەیرن، وەکی یا ئاشکرا کو فرین لسەر پشتا هەسپی کریارەکا ئەفسانەییە یان چوون وەك بریسێ و بلەزاتیا بای.

٢-٤- ٢- حیکایەت:

د ناڤ هەمی مللەتێن جیهانیدا حیکایەتێ ب بەشەکێ گرنگێ ئەدەبێ فولکلور ددانن، ئەڤ بەشە ژبۆ سەردەمەکێ گەلەك کەڤن دزڤریت، حیکایەت وەها هاتیە پێناسەکرن ((حیکایەت ژ ئەندیشەیا مللەتی دروست بوویە و ژ بەرەبابەکەکی بۆ بەرەبابەکەکێ دیتر ب شێوازێ زارەکی هاتیە ڤەگوهازتن))[ابراهیم، نبیلە ١٩٧٤، ص١٠٦]. واتە بەرجەستەکرنا حیکایەتێ یان هەر تشتەکێ فولکلوری د ناڤ رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا ژبۆ وێ یەکێ دزڤریت، کو رومانڤیس گەلەك ب ئەوێ ژینگەها ئەو تێدا مەزن بووی کاریگەربوویە، لەورا دێ بینین یێ بەرەڤ بەرجەستە کرنا فولکلوری چوویە. رومانڤیسی حیکایەتەکا فولکلوری د ناڤ بویەرین رومانا خۆدا بەرجەستە کریە، ئەو ژی ل سەر زارێ (سوفی ئیسف) ڤەدگێریت ((**هەبوو نەبوو کەسەك ژ خۆدێ مەزنتر نەبوو، کەسەك ژ بەنیا درەوینترێ نەبوو. دبێژن: ل زەمانەکی دوو کچ و کور، پشتی عەشق و ئەڤینیەکا درێژ گەهشتنە مرادا خو. درێژ ناکەم. دبێژن: دەمەکی ژنك ب حال کەت و نەساخبوو.. خۆدێ کەرەمکر، کچەکا جوان دایێ و ژنك گوری حازرابوو!.. پشتی هەیامەکێ، بابێ وێژی چۆ نێچیرێ و ئێدی نە زڤری!.. ئەز بەنی سەرێ چاڤی، پشتی هەستیکێن بابێ وێ ل شکەڤتەکێ دیتین، داپیرا کچکێ ئێدی بدروستی، کچکا بوویە سێویا دایك و بابان ب خودانکر. ساڵ و زەمان بۆرین، خودێ ئەو کچ خودانکر و داپیراوێ! خەلکەکێ ژی گەلەك خێر دگەل دکرن...کورێن چیروکانە دێ؟ دبێژن دەمەکی کچك فاما بوو، عەمرێ وێ بو سێزدە چواردە ساڵ.. دبێژن روژەکێ داپرا وێ سەرێ وێ دشوشت. هند دیت ئاڤا تەشتا وێ بۆ قالبەك دبرسقیت!. هوبالا کرێ ئەڤە هەمی درو گەوهەر و مرارینە ڤێجا پیرێ رابۆ لیتکا دگەل نەڤیا بێ دایك و باب کەتنە سەمایێ. چەند پیرێ سەرێ وێ**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکولینێن کوردی

دشووشت ئاڤا سەرێ د تەشتێدا دا بیتە گەوهەر.. ئێدی پیرێ ناڤێ وێ گهوری کرە پرچ گەوهەر. بەری هینگی دگوتێ (خنو، چیچێ).. دبێژن داپیرا وێ دەولەت سەرێ وێ رۆژ بۆ رۆژێ زەنگین بوو. وەلێهات دەنگوباسێن وێ ل سەرنانسەری دنیایێ گەرهان.. دەنگوباسێن حنێرا! پرچا وێ گەهشتنە (پاپایێ فرەنگ)ن کو زانی کچەکا هەی، ل وەلاتەکی ل ناڤبەرا وەلاتێن عەجەم و عەرەبان، دبێژنێ (پرچ گەوهەر) ژ بەر حنێرا ئاڤا سەرێ وێ دبیتە دروگەوهەر ڤێجا بگەهێ بخو بینە هێشتا عەجەم و عەرەب بەری تە بۆخۆ نەبری.. کورێ پاپایێ فرەنگ کاغەزەك ژێۆ هەڤال و پشتەڤان و هەڤقولێن خۆ نڤێسی و عەسکەرەکێ مەزن کومکر هەکە خیزی چەما هەلاڤێتبا ژبەر زری و کوم زرییێن و عەگیدێن وی نەدکەتە عەردی.. دەمەکی خەریتە ئێنان و نەخشێن خودانان ژ پشت حەفت بەحرانێ قەستا ناڤودەنگی (پرچ گەوهەری کر) شەڤ و رۆژ مینا ئەسکەندەرێ ب شاخ کرنە ئێك و بەرەڤ رۆژهەلاتێ هاتن.. ئەزیەنی سەرێ چاڤێ ئەز درێژناکەم سەرێ گوهدارا گێژناکەم. دبێژن کورێ پاپایێ حەفت شەڤ و رۆژ ب هەیبەت و عەسکەرێ خۆڤە حەفت رۆژ و حەفت شەڤ کرنە ئێك چارێکا قوناغێ نەبر. گوت: ل ئەردی بیت ل ئاسمانابیت دڤێت پرچ گەوهەر بۆمن بیت.. کوری پاپایێ فرەنگ پرچ گەوهەر ژ داپێرا وی خواست ب ماهینەکا سەگلاوی سەر خۆ بلندکر و گولالێن وی بسەر مل و سنگاندا لەیزیین کەتنە شوپا..))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٩٥-٩٧] . دیسان د دەمێ ڤەگێرانا ئەڤێ حیکایەتێ بەردەوام بویەرێن رومانێ برێڤە دچن، لەورا روماننڤیسی جارەکادی بەردەوامیێ ددەتە ئەڤێ حیکایەتێ، بەلێ د دیالوگا (لەوەندی)دا ئەڤ حیکایەتە بەردەوام دبیت **((دەمێ کورێ (پاپایێ فرەنگ) عەسکەرێ خۆ ئینای و ب زری و کومزریان و شیرو و تیروکڤان، هزار شەر برێڤە کرین، ب هزار کەلەخ د مەیدانا دا کرینە مشتاخە و سەرکێن مروڤان ب داراڤە کرین برسیقیا شیرێ ئەلماسی یێ کورێ (پاپای) دەمێ دنیڤا مەیدانێ ماهینا سەگلاوی دکەتە چەرخ و فەلەکان و شەوقا شیرێ ئەلماس چاڤێن دوژمنان کورەدکرن.. ڤێجا وێ چ زرە غەدرە ل خوازا خوە کر؟ باشە تو چەوا ژ خودێ وێرای؟ کچا خوە شوونا (پرچ گەوهەرێ) بۆ کورێ پاپایێ بکەیە بیك بکەیە د مەعافێدا؟ ماتە نەدزانی دێ هەر زانیت؟لاو گەهشتە هەڤێ خوە))**[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل١٢٥] . واتە رومانڤیسی ئەڤ حیکایەتا فولکلوری برەنگەکێ گەلەك جوان د ناڤ بویەرێن رومانا خۆدا بەرجەستەکریە. ل دەستپێکێ دەمێ رومانڤیسی ئەڤ حیکایەتە ل سەر زاری(سوفی ئیسف)ی ڤەدگێرایی بویەرێن رومانێ د بەردەوام بوون؛ واتە دانوستاندن و بویەرێن رومانی هندەکجاران ئەڤ حیکایەتە راوەستاند. ئەگەر لایەنێ هونەری یێ ئەڤێ حیکایەتێ وەربگرین، دێ بینین ژ (پێشەکی) و ناڤەراست و دوماهیکێ پێکدهێت، پێشەکی ژ پەیڤا هەبوو نەبوو دەستپێدکەت، ناڤەروکا وێ چەندین رویدانێن ب پێکڤە گریدای ئینانە تاکو دگەهیتە دوماهیێ، ئەو ژی گەهشتنا هەر دوو

کەسانە. هەروەسا رومانڤیسی ئاماژە ب ناڤێ چەندیین حیکایەتێن دی یێن فولکلوری کوردی داینە، مینا (**چیروکا درکێ، سورێ چاڤێن شین کێژا تەرەجوان، مەستەن، میرزا محەمەد، خاجە عەلی و چیایێ رەش، حاکم و بابێ دەرویش، کلوخە)، بەلێ حیکایەتا (سندانکێن حەمو چکچکەی) ئەڤ حیکایەتە ل سەر زارێ (لەعلیخانێ) هاتیە ڤەگێران))مانە ئەوە، هەکە (مەیاسا) دەزگرا (میرزا محەمەدی) د ڤەگوهێزن و بەژن بوهوستکێ ریە چل گەز، دهێتە د بەراهیێدا و دبەتە شکەفتێ... پشتی هنگێ، میرزا محەمەد دهێت و دچیتە جانێ دێ وێ بەژنبهوستك ل (مەکەهێدا) د سندانکێ (حەمۆ چکچەکەی) دا جارەکا دی دەزگرا خو (مەیاسەتێ) دزفرینیت**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٨٧]. رومانڤیسی گەلەك ب جوانی ئەڤ حیکایەتا فولکلوری یا کوردی کورتکریە، ب ڤێ کورتکرنێ یێ شیایی پێکڤە گرێدانەکێ ل گەل دیالوگا کەسایەتێن رومانێدا دروست بکەت، بێی کو کارتێکرنەکا نێگەتیڤ ل سەر پێکهاتا هونەرییا رومانێ بکەت.

٢-٤- ٣- سترانا فولکلوری:

سترانا فولکلوری هەر ب خۆ هوزانا فولکلوریە، بەلی ئەو هوزان ب ئاوازەکێ هاتیە گوتن، ((چونکە لە کۆندا نووسین نەبووە، شاعیرەکە وەکو گۆرانی پێشکەشی کردوون))[عەبدوللا، ئیدریس، ٢٠١٤، ل١١٤].سترانا فولکلوری واتە ((ئەڤ جورێ ئەدەبێ فولکلوری برێیا پەیڤ ئاوازێ دهێتە دەربرین))[ابراهیم ، نبیلە ١٩٧٤، ص٢٢٣]. هەروەسا سترانا فولکلوریا کوردی ل سەر بنەمایێ کێشا برگەیی هاتیە دانان، ئەو ژی ئێکسانیا هژمارا برگانە(رەشید، مسعود جمیل، ٢٠١٥، ل١٠٣]. وەکی مە ئاماژە پێکری کو رومانێ چ یاسا و دەستور نینن د بیاڤێ بەرجەستە کرنێدا ، هەروەکێ د رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا رومانڤیسی چەندیین سترانێن فولکلوری بەرجەستە کرینە، هەروکو ئەڤ سترانا ل خوارێ ل سەر زارێ کەسایەتییا دایکا (چیلوێ) ب ئاواز دهاتە گوتن

((خەولا من چەندا جوانە

کەزی زەرا کوردانە

چیلوکا بەردلانە

جەرگ و کەزەب ژێرانە))

(ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥، ل٥٧]

ئەگەر ب هویربینیانە ل ئەڤی هوزانێ بنێرین، دێ خویا بیت کو ئەڤ هوزانە ژلایی رومانڤیسیڤە بڤەشارتیانە هاتیە نڤیسین، ئەو ژی ل سەر زارێ کەسایەتیا دایکا (چیلوی) هاتیە بەرجەستەکرن، بەلێ هوزانا فولکلوری یان ستران یا کوردی دهێتە هژمارتن، چونکە ل سەر بنەمایێ کێشا برگەیی هاتیە دانان، ئەو ژی کێشا (٧) برگەییە. ئەڤ جورە سترانێ ژلایێ دەیکانڤە ژبۆ زاروکا د هاتنە گوتن. هەروەسا رومانڤیسی ئەڤ سترانا

زاروکان د ناڤ رومانا خۆدا و لسەر زارێ کەسایەتیا (لەوەندی) بەرجەستەکریە، هەروەکو د رومانێدا هاتی

((پوشیرەشێ بقوت...بقوت بهار هات... بهار هات.
پوشیرەشێ بقوت... بقوت بهار هات... بهارهات.
سالا نوو ب سەر مەدا هات... مەدا هات
بخێر و بەرەکەتڤە هات... کەتڤە هات
خودێ دامە رێکا راست... رێکا راست
بەهرا مەلای نیسك و ماست
بەهرا شێخی نوك و ماست))

[ناڤشکی، تحسین، ٢٠٠٥، ل٤٩].

ئەڤە ب خۆ ژلایێ نڤیسەر هاتیە نڤێسین، بەلێ مورکەکا فولکلوری پێڤە دیارە،چونکەژلایێکێشێڤە ل سەر بنەمایی کێشا(٧) و (٨)، (١٠) برگەیی هاتیە نڤێسین. د کەڤنێدا بتنێ خواندن و نڤێسین ل مزگەفت و حوجران بوو. لدەمێ وەرزێ بهێنڤەدانێ بدوماهیك دهات زارووك ب حەزو و ئارەزوو دچوونە خواندنێ. هەروەسا رومانڤیسی سترانەکا فولکلوری یا زاروکان بەرجەستەکریە، ئەو ژی سترانا (بەڤێ)، ((**بەڤێ بەڤێ بەڤلیسێ؛ وەرە دەرێ ژ کونلیسێ؛ زووکا ب دەمن راموسێ**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ، ل١٩٨]. رومانڤیسی ئەڤ سترانا فولکلوری ژ فولکلوری کوردی وەرگرتیە و ل سەر زارێ کەسایەتیا (سارێ)، ڤەگێرایە، ئەگەر تەماشەی ئەڤێ سترانێ بکەین ژلایێ کێشێڤە ل ل سەر بنەمایێ کێشا (٨) برگەیی هاتیە. ئەڤ سترانە پتر ل وی دەمی د هاتە گوتن دەمێ زارۆك دچوونە سەر ئاڤا و ئەڤ سترانە ب خۆ دگوتن، ب مەرەما هەڤالینیکرنێ ل گەل بەڤێ. هەروەسا رومانڤیسی د رومانا خۆدا سترانێن پێگوتن ب مری بەرجەستەکریە، د ئەڤی جوریدا سەخلەتێن باش و جوان ب کەسێ مری دهێنە گوتن، هەروەکو دایکا (لەوەندی) ب کورێ خو دبێژیت ((**دێ هلو رابە لەوەندو داوو- بەژن زراڤو داوو- چاڤبەلەکو داوو- ئاغاو داوو- نێ وەختێ خاترانە داوو، نێ ئەڤروکە گوڤەندا لاوێ من ژ بازێرێ گژالا وێران هەتا گوندێ تراشوکا خوپان یا شاریایە- دێ بلا ئێدی چاڤێن دایکا تە یا رەبەن پشتی تە بپەڤن، وەی داوو ئەز نەمینم**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٤٥٣] واتە ئەڤە ب نازکترین جورێ سترانا فولکلوریە د هێتە هژمارتن، چونکە ژ دل و دەروونێ مروڤی دەردکەڤن.

٢-٤- ٤- حەیرانوك:

ئەڤ جورێ ئەدەبێ فولکلوری ب سەدان سالە د ناڤ مللەتێ کوردا یێ بەربەلاڤە. ئەڤ جورە یێ تایبەتە ب جڤاتا زەری و لاوانڤە، حەیرانوك ب ڤی شێوە هاتیە پێناسەکرن، ((حەیرانوك هوزانێد فولکلورێ کوردینە بابەتێ ئەوان ئەڤینە و حەژێکرنە.. کچ و کور بەندا د هاڤێنە بەر ئێك ئێك دبێژیت و یێ دی بەرسڤێ ددەت مینا دیالوگا بزارڤەکەرە ل

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

گەل هەڤ دپەیڤن و خۆ رێز وسەرو بەرێن بلند و پاقژ د بەستن ل گەل ئەڤینەکا دژوار و پر سوز))[نبی، جوتیار اسماعیل، ٢٠١٣، ل ٤٥]. واتە حەیرانوك ژ چەند مالکەکێن مینا هوزانێ پێکدهێت، ئەڤ مالکە ب کێش و ریتمەکا یەکجار خوش هاتینە دارێتن. پتریا جاران بابەتێ وێ ل سەر ئەڤینداریێنە. رومانڤیسی د رومانا خۆدا ئەڤ جورێ ئەدەبێ فولکلوری ل سەر زارێ کاسایەتێن رومانا خۆ بەرجەستە کریە، هەروەکو د رومانێدا هاتی ((**ئێکسەر دیمەنێن هەڤدیتنا داویی دهاتە بەرچاڤێن (لەعلیخانێ) دەمێ (ئەسکەندەری) لبەر دیواری پستە پست د گوهێدا دکری: لەعلێ ئەز کلێ چاڤێ تەمە. سۆز و پەیمانێن مێرا ل من کەتبن، پشتی بەژنا تەیا زراڤ ، ئەز دەستێ خۆ دبەر چ بەژنێن دی رانەبم و بەرو گوهێن چ زەریا هەمبێزنەکەم**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٩٥-٩٦]. واتە رومانڤیسی ئەڤ حەیرانوکە ب رەنگەکێ گەلەك جوان تێکهەلی بنەمایێن رومانا خو کرینە، ئەو ژی د خزمەتا تەکنیکا فلاشبەگیدا بکارهینایەنە.هەروەسا رومانڤیسی حەیرانوکەکا دیتر ل سەر زارێ کەسایەتیا کچێ بکارهینایە ((**ڤێجا پاشی دێ رابم چم، خۆە بۆ لاوێ خو کەمە شوریا نەساخان! هێ..هێ خوزی ژ خێرا مێرێ مرادانرا من دیتی مرازا دلێ من و لاوکێ من حاسل بووی؛ بلا ئەڤ کەرێ کراسی دبەر من نەبایە! بەس تشتێ باش ئەوە هەتا نوکە خەلکێ گوندی چیروکا عشقا مە ناحەسیێن**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٥٨]

بەرجەستەکرنا حەیرانوکێ ژلایێ رومانڤیسیڤە، ژ بۆ دوو مەرەما بکارهینایەنە، یا ئێکی ئەوە دا بویەرێن رومانێ پتر وێنەکێ نێزیکی ژ کەتوار و ژینگەها کوردەواری یا کەڤن دیاربکەت، یا دووێ ئەوە داکو رومان ژلایێ هونەریڤە یا سەرەنجراکێش و جوانتر بیت. واتە رومانڤیسی مفا ژ ژینگەها خو وەرگرتیە وەک زمانەکێ فولکلوری هەمی د رێیا بەرهەمێ خودا مەزاختینە و ئەڤ چەندە ب روهنی د بو یەرێن رومانێدا دهێتە دیتن.

٢-٤- ٥- گوتنێن مەزنان:

هەر میللەتەکی پەند و گوتنێن خۆ یێن تایبەت هەنە، دەربرینێ ژ داب و نەریت و سەربورێن وی میللەتی دکەت. ب تایبەتی گوتنێن مەزنان وەك بەشەك ژ ئەدەبێ فولکلوری، ژ ئەنجامێ هندەك بویەرێن ژیانێ پەیدابوینە، بڤی شێوەی پێناسا گوتنێن مەزنان هاتیەکرن (گوتنین مەزنان ئاخفتنەکا کورتە، لی ئەو بخو یا پریی رامان و بەربەلاڤە، ئەڤ گوتنە بەرهەمێ سەربورا ژیانێیە)[حرب، طلال، ١٩٩٩، ص١٤٦]. ژبەر وی رولێ گرنگ یێ گوتنێن مەزنان دناڤ جڤاکیدا دگێریت، ئەڤ بەرهەمێ فولکلوری ژلایێ رەوشەنبیرانڤە د بەرهەمێن خۆدا بکارهینایەنە ((ئەو گوتنێن ل گەل رستەیێن کەسایەتین رومانێدا بکاردهێن د گونجاینە..هندەك جاران رومانڤیسی دەستکاریێ د گوتنێدا دکەت، ژبەر وێ چەندێ یە داکو برەنگەکێ دروست ل گەل بنەمایێن ڤەگێرانێ تێکەل بیت. ئەڤە ژی ئازادیا نڤێسەری دیاردکەت داکو لگەل رەفتارێن مللیدا بگونجیت))[القاضي، عبدالمنعم زکریا، ٢٠٠٩، ص ٢١٣].

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

رومانڤیسی گەلەك گوتنێن مەزنان ل سەر زارێ كەسایەتێن رومانا خۆ د بیاڤێن جورا و جوردا بەرجەستە كرینە، داكو پتر مەبەست و مەرەما نڤێسەری ژ هەمی رەهەندانڤە ب رەنگەكێ روهن و ئاشكرا بگەهینیت. هەر بۆ نموونە د بیاڤێ كاریدا هاتیە ((**ئەڤ بەروكە ئەڤروكە خلاس نابیت؟! پا من پتر كولا. دێ هەما هندی من كولا. جارەكا دی دێ بەردەوامی ب كارێ خۆدا و ددلێ خودا گوت: شول شێرە گەل تە دەستهاڤێتێ دێ بیتە رویڤی**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٢٠٠]. واتە ئەڤ گوتنە هەڤواتا گوتنا دبێژیت: ((**خارنا ئەڤرو بهێلە بو سوباهی، لێ كارێ ئەڤرو نەهێلە بو سوباهی**))[سعید، وەهبیا محمد ، ٢٠٠٦، ل٣٢]. رومانڤیسی گەلەك ب جوانی ئەڤ گوتنە بەرجەستە كرینە و ل جهێ واندا بكارهینانینە. هەروەسا رومانڤیسی گوتنەكا دیتر ب دەستكاری د پێكهاتا وێ یارەسەندا كریە، دەمێ كەسایەتیا (لەعلێ) ئەڤێ دیالوگێ دگەل بابێ (چیلوێ) دكەت ((**راستە مامێ ل باژێری بۆ وانا خوشە ئەو ب سەر تەڤە ناهێن؛ دێ تو بسەر وانڤە هەرە. كی یێ تێنی یە، ئەو ل ئاڤێ دگەرییێت؟.. دگەل سەر هەژاندنەكا هێدی (سادقی) دەستێن خو د بەریكا ساكویێ خو دا قوتان**)[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٧٢]. وەكو بەری نوكە مە ئاماژەپێدایی گەلەك جاران نڤیسكار ژبەر هەر ئەگەرەكی بیت دەستكاریێ دگوتنێدا كریە. هەروەسا رومانڤیسی گوتنەكا دیتر د بیاڤێ ئافرەتێ بكارهینانیە، ئەوە كو كچ ددەتە بدایكا خوڤە ((**من یا گوتی تە: سوزبیت ئها نوكە رزقێ وێ بێت بدەمە شوی- بەس بێهنا خو فرهەكە. ئە .. بێهنا خو فرهەكەم، هەتا تەشیا دایێ درێسیت؟!**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥،ل١٠]). ل ناڤ جڤاكێ كوردەواری ئەو ژی هەردەم كچ ب كەسایەتیا دایكا خو دهێتە نیاسین وەكی وێ گوتنا دبێژیت:((كچ تەڤنێ دایێ د رێسیت)). واتە كچ پەروەردا وێ دایكێیە یا كو تو دبینی ئەڤجا دایك یا چەوا بیت یا ب چ رەوشت و كەسایەتی بیت كچ ژی دێ ب هەمان ئاوابیت.

دیسان د بیاڤێ دادییێدا، هەر ژ كەڤندا مروڤێ كورد حەز ژ دادیێ كریە، نڤیسەری گوتنەكا كوردی د ڤی بیاڤیدا ل سەر زارێ كەسایەتیا (لەوەندی) ئینایە و د ناڤ بویەرێن رومانێدا بەرجەستە كریە ((**بەری بگەهیتە كوهدرێژی ئاخینكەك ژ كویراتیا خو هەلكێشا و قورمەكا قەلەو ل جگارێ دا و ددلێ خۆدا دگوت: باشە كی دبێژیت مسیبەتا (پاكویی) نە ژبەر گوننەهكێن وێ زەوێلا من هێلایە بێ هەڤژینبوو خودێ تولا وانا ل من ڤەكر؟ نە..نە هەما وەسانە. برا خودێ تولا بزنا كوچ بۆ بزنا ب شاخ ناهێلیت ڤێجا دەمێ من قوسك لێدایی ئەوێ چ كار دكر**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٣١-٣٢]. هەروەسا گوتنەكا دیتر د بیاڤێ نەزانینێدا بەرجەستە دكەت ((**وی روژێ ژ وی نزاركێ قەبرێ میروی پێدا ئێكی دارەك ئێخست بوو وەسا هێلا بوو ب سەرێ برای منژی دانێ دی بالتی خو بر و د گاڤێدا من كەلاشت.. دوبارێن تەلاشا من ژێچێكرن باشە چا مە یا پێ دقەتێت.. دگەل بەردانا**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردی

کەنیەکا چڤێل (سوفی) ئاخڤتن کرە یا خۆ هە هە هە. رزقێ دینا ل هارانە!))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٨٤]. واتە ئەڤ گوتنە وەکو ترانە یانژی سفکاتی پێکرنە ل وی کەسێ نەزانیت دەلیڤا ژ دەست نەدت، ئانکو رومانڤیسی ئەڤ گوتنە ژبۆ ڤێ مەرەمێ بکارهینایە. هەروەسا گوتنەکا دیتر ئینایە ((**ژ ناڤ چاڤ و دەڤێن گوندیان دەربکەڤین، هەما بلا بزانیت، چ پێنەڤێت ئها نوکە (حەفسو) چیروکێ بزانیت ئێکسەر دێ دەه جارا هندی وێ بسەرڤەکەت و کەتە ددڤێ (حسنایێ)دا دگاڤێدا ئەڤە گوندی هەمیێ زانی، ڤێجا بۆ وی شەرمزارییێ.نە نە کورێ ِ بابێ خو سەرێ نەئێشت نەهەوجەی چ دەرسوکانە؟ هەما چ بکەت ئەز بۆ نابێژم هەکە خودێ نانێ مەبرە باژێری هینگێ ژی خودێ کەریمە))**[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٤٦٤]. رومانڤیسی گەلەك ب جوانی ئەڤ گوتنە دناڤ دیالوکا کەسایەتێن رومانا خۆدا بەرجەستەکریە. دیسان گەلەك جاران نڤیسکار دەمێ گوتنێن مەزنان د رومانا خۆدا بەرجەستەکرین ب مەرەما وێ یەکێ یە داکو ب زویترین رێ هزرێ بگەهینیت، هەروەکو ئەڤ گوتنە ژبۆ ئەڤێ چەندێ بکارهینای ((**خوزی بەس وێ مەسلا خانی ژێر کرایە هەرو دێ بێژیت پا چەوا رەحمەتی قەسرەك ب هەروە داتە؟ پا چەوا ئەڤ مەسرەفە ل بەهیێ کر؟ نێ نزا چ بێژم یا ژمنقە دێ هەر زانیت..رم د تووورکیدا ناهیتەڤەشارتن**))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٤٦٤]. هەروەسا رومانڤیسی هژمارەکا دیا گوتنێن مەزنان د ناڤ ئەڤێ رومانێدا بەرجەستەکرینە، بەلێ ژبەر سروشتی ڤەکولینێ ناخوازیت هەمیان بەحس بکەین، دێ د ئەڤی خشتەیدا دەینە خویاکرن:

لاپەر	گوتنێن مەزنان
١٤	دای بو ژن باب، باب بو زرباب
٢٣٤	کچ بێ سەر هار دبن، مێر بێ سەر ژار دبن
٣٤٩	ئەزمانێ درێژ دارکوکێ سەرێ خودانیە
٤٣٤	روژا خوش نەدە ب یا نەخوش
٤٤٥	کتکێ مسکین دوونگێ مەزن رادکێشیت
٤٦٧	هندی بمینین دێ هەر بینین
٤٦٤	قەنجی ل کرمانجی ناهێت
٣٣٦	دەست ژ پێیان درێژتر
١٧٥	چ دکەنە کارێ ئەو تێتە خوارێ
٧٢	یی دزانیت زانیت یی نەزانیت سەری د هەژینیت

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

واته هوكارێ سەرەكی یێ بەرجەستەكرنا ئەڤان هەمی گوتنێن مەزنان د رومانا (ژانێن سیناهیێ)دا ل سەر زارێ كەسایەتیان ژبۆ وێ یەكێ دزڤریت، ژلایەكیڤە دا تێكستێ رومانا خۆ دەولەمەند بكەت و هەروەسا رومانڤیس بكارێت ب جوانترین شێوە هزر مەبەستا خۆ بگەهینتە خواندەڤانی و سەرەنجا وی بەرەڤ رومانا خۆ رابكێشیت.

٢-٤- ٦- پەژن:

پەژن جورەكێ ئەدەبێ فولكلوریە، د ناڤ هەمی ملەتاندا هەنە، ژلایێ زاراڤیڤە هەر ملەتەك بشێوازەكێ بكاردئینیت، بۆ نموونە د زمانێ ئینگلیزیدا پەیڤا (ئیدیەم) بكاردهێت، د زمانێ عەرەبیدا(كنایە) بكاردهێت، د زمانێ كوردیدا پەژن، دركە و كنایە بكاردهێت حجی جعفر، پەژن و گوتنێن كوردی. شارەزایێن فولكلوری د وێ باوەرێدانە كو پەژن و گوتنێن مەزنان گەلەك ژ هەڤ دنێزیكن ((رەهێت كینایەت و گوتنێن مەزنان گەلەك جاران ب ناڤ ئێك دكەڤن، هەتا گەلەك ملەت ژێك جودا ناكەن و دئێخنە دناڤ ئێك خانەدا))[جەعفەر، حەجی،٢٠٠٦، ل٧]. پەژن یان كینایەت وەها هاتیە پێناسەكرن، ((دركەیی دەربرینەكە ژ بۆ واتایا وێ یا سەرڤە بكارناهێت، بەلكو ژ بۆ مەبەست و واتایەكا دیتر بكاردهێت))[عبدالرحمن، سڤان جرجیس، ٢٠٢٠، ل٢٧٨]. رومانڤیسی د هژمارەكا زورا پەژنان د ناڤ رومانا خۆدا بەرجەستەكریە، بۆ نموونە، هەروەكو د رومانێدا هاتی ((**روژا رەحمەتیی گوتیی كچا من ناڤی شامیرانی نەیی خودان ئیمانانە ئەم دێ ناڤێ تە كەینە پاكیزا وێ خو نەقولە كر بلا تە زانیبا .. كوریا وێ یا هزار تەلیاندا قەتیای**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ، ل١١٧]. واتە رومانڤیسی ئەڤ پەژنە گەلەك ب جوانی بەرجەستەكریە، ل شوینا گوتبا كو مروڤەكا گەلەك خرابكار و فێلبازە، ئێكسەر ئەڤ پەژنا كوردەواری ل جهێ وێ یێ دروست بكارهینایە. هەروەسا ل جهەكێ دیدا پەژنەكا دی گەلەك ب جوانی بەرجەستەكریە ((**ب خودێ من ژبیركر – تو..بەیە ڤێجا ئە.. ئەز ل وێرێ سە..سەرێ خو بشوم، ئای ی ی! ل وێری نەشوم.. بەر كەنیەكا ژ سڤكاتیی دروستكری؛ (حەفسا)ی بەرسڤا وێدا. هە..هە..هە..هە تو دێ توبەكەی؟! ب گورێ سەییدی داركوكە دێ توبەكەت و تو توبە ناكەی**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٧١]. رومانڤیسی، ئەو كریار مینا توبا داركوكەی لێكچواندیە؛ هەروەسا رومانڤیسی دەستكاری د ئەڤێ پەژنێدا كریە، چونكە سروشتی پەژن یێ وەسانە ئەگەر دەستكاری تێدا بهێتەكرن، رامانا وێ ناهێتە تێكدان. رومانڤیسی پەژنەكا دی ژ فولكلوری كوردی وەرگرتیە ((**پا چەوا؟ ژ قەستا خو بمێژاندنا بەرخ و كاراڤە مژویل كر..بەس ئەز دزانم ئەو چ تریاتویە، هەكە وێ روژا نیڤرو خونەدا رەڤان پاشی بلا ب ناڤێ دێهلا موختاری گازی من بكەن**))[ناڤشكی، تحسین،٢٠٠٥، ل٧٨] . واتە رومانڤیسی ل شوینا گوتبا كچەكا بێ داڤ دەلنگە، ئەڤ پەژنا كوردی بكارهینایە. پەژنەكا دیتر دناڤ رومانا خۆدا بەرجەستەكریە؛ دەما دبێژیت:((**نەوەللا ئەو دێهلا دایكا وێ**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

بەلا خۆدێیە دنیایی خرابکەت (سادو) نەوێریت دبەرا باخڤیت تو دزانی چ دئینتە سەرێ وێ سێویا (شامیرانێ) چ روژ نینن بەرو پشتو گوڤەندا وێ نەکەت))[ناڤشکی، تحسین،٢٠٠٥، ل٣٥٢]. هژمارەکا دیا زورا پەژنان د ناڤ رومانا بویەر و ڤەگێرانێن رومانێدا بکارهینایە، هەروەکو دڤی خشتەیدا:

لاپەر	پەژن
١٠	راستی د قون سوژن
٣٣٠	شەمو شەمو
٢٩٢	کورت و کرمانج
١١٩	کتکا حەفت روحە
٤٦٠	نەل منێ و نەل تەیی
٢٩٠	کچا بابویە
٢٥٣	قونا مری یتب دوشاڤە
٢٣٠	دارگرنە
٢٣	من نانەکا خواری وی کەرەکی خواری
٢٠٠	تفا سەر ئەفرازە

بەرجەستەکرنا ئەڤان هەمی پەژنان ژلایێ رومانڤیسیڤە، ژبۆ وێ یەکێ دزڤریت، کو نڤیسەری شارەزاییەکا باش د بیاڤێ فولکلوریدا یاهەیی. هەروەسا مەرەم ژ بەرجەستەکرنا ئەڤان هەمی پەژنان ژبۆ دوو مەبەستان بکارهینایێە، یا ئێکێ دا ئەڤ سامانێ نەتەوەی بهێتە پاراستن و ژ ناڤ نەچیت، یا دووێ ئەوە داکو ژلایێ ئەدەبیڤە جوانکارییەکا رەوانبێژی ب رومانێ بەخشیت.

٢-٤- ٧- مەتەل (مامك):

مەتەلوك یان مامك ب بەشەکێ گرنگێ ئەدەبێ فولکلوری دهێتە هژمارتن، چونکە ئەڤ جورێ ئەدەبێ فولکلوری ژ ئەنجامێ پێشکەڤتنا هزرا مروڤی پەیدابوویە. واتە گرنگییا مەتەلێ یا د وێ چەندێدا داکو شیانێن هزرکرنێ لدەڤ مروڤی بەرفرەه بکەت. سەبارەت مەتەلێ (نەبیلە ئیبراهیم) دبێژیت: ((مەتەل جورەکێ کەڤنێ ئەدەبێ فلکلوری یە وەکی ئەفسانێ و حیکایەتا یا بەربەلاڤە، د راستیدا مەتەل نەبتنێ هندەك پەیڤێن سەرسورهێنەرێن پرسیارکرنێ ژ واتایا تشتەکی؛ بەلکو مەتەل د گەوهەرێ خۆدا خواستنەکە و ئەڤ خواستنە ژ ئەنجامێ پێشکەڤتنا مێشکی مروڤی پەیدابوویە))[ابراهیم، نبیلة، ١٩٧٤، ١٧٨] . کەڤنترین مەتەل د ناڤ کەلتورێ مروڤایەتییێدا گەهشینە مە،

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

ئەو مەتەلن ئەوێن (بەلقیسی شاهێ) ژ (سلێمان) پێغەمبەری (س) کرین، داکو شیانێن وێ یێن هزری بزانیت ژ ئەوان مەتەلان ((ئەو چ تشتە دناڤ عەردی دا دژیت و خارنا وی ئاخە، وەکی ئاڤێ دپەقیت و خانیا روهن دکەت. بەرسڤدا و گوت گاز))(فزاري، امينة، ٢٠١٢.١٢٩]). هەروەسا چەندیین مەتەلێن دیتر ژ سلێمان پێغەمبەری (س) کرن. وەکی دزانێن مەتەل د پێکهاتا خۆدا ژ سێ بەشان پێکدهێت، پێشەکی و پرسیار و بەرسڤ، هەردەم پێشەکییا وێ ژ پەیڤا (تشتی منو تشتو) دەستپێدکەت، هەروەسا پرسیار واتە بابەت هندەك ژ سەخلەتێن وی تشتێ دبیتە بابەتی پرسیارێ ب رەنگەکێ نەراستەخۆ دهێنە دیارکرن، بەرسڤ هەمی دەمان ژ ئێك پەیڤ پێکدهێت. واتە روماننڤیسێن تارادەکی ئەڤ بەرهەمێ فولکلوری د ناڤ رومانێن خۆدا بەرجەستەکرینە، هەروەکو د ڤێ رومانێدا هاتی ((**مسوگور تو گەلەکی برسی. دیسا تە بو من مێوێژ ئینانیە، (لەوەندی) ب دێمەکێ گرنژینەکا بەرەڤ کەنیێ دچیت بەرێ خودایێ و گوت: تشتەکی وەس من یێ بۆ تەئینای تو هزر ناکەی؟.. ئەز دزانم کەشك و سەوکێن بن دانی نە.. لەوندی دەستێن خو کرنە د بەریکا چاکیتکێ رەش بەڤەمداو و جارەکادی دێ ل شوون پێن خو زڤری و دەستێ وی ما ب لێڤا قولا کەزوانێ ڤە و پێڤە چوو.. ئەز یێد بێژمە تە: تو هزر وی تشتی ناکەی! وێژی دەستی چەپێ هاڤێتە لێڤا دی یا قولووی و بگرنژینڤەگوت: من زانی ..من زانی ئو حلیرەشکێن هشك کرینە تەئینایین مانە؟ ئەڤە تەکرە سوحباتا (تشتێ منو تشتو) . داڤێن تامتەرێن پرچێ ژ سەر دێمی نازك پاشڤە برن و ب کەنیڤە پیچڤە چوو نائەری .. ئەرێ من زانی تەئینایین. دەستی (لەوندی) دناڤ قوپچکێن ساکۆ و کراساندنا بەرزە بۆ؛ دگەل دەستێ خۆ بالولکەکا نانی ژ پاخلا چەپێ هینا دەرێو دێمەکێ ژ دلوڤانیێ بارکری بەرێ خودا دێمێ ویێ زاروکینی و گوت: ئها نوکە دێ زانی چ من ئینایە؟ هێ..هێرشکە. ئارخافکە. دەستێ وی ژ لێڤا قوولی ڤەبوو و بالولك ڤەکر و ئاخڤتنا وێ بری .. نەخێر ج ژ هەمیان نینن ئها ئەڤەیە؟ چاڤێن وێ ب کاکلا بالولکێ ڤە ما هەلاویستی. ئەزمانێ وێ لێڤێن وێ قەشاڤی د گاڤێدا گوت قەلیهێك؟ تە بوچ ئینا؟ دا..دایکا تە دێ شەرێ تەکەت**))[ناڤشکی، ٢٠٠٥ ، ل٤٤). واتە رومانڤیسی گەلەك ب جوانی مفا ژ مامکا کوردی وەرگرتیە، بەلێ نە ب رەنکەکێ تەمام مامك بکارهینایە، بەلکو تنێ بەشێ پێشەکیێ یێ مامکێ ئینایە، ئەڤ بەشە دناڤبەرا دیالوگا (لەوندی و چیلوی) بکارهینایە، هەر چەندە رومانڤیسی سەدێ سەد مامك بەرجەستە نەکریە، بەلکو نێزیکی هزرا مامکێ کریە. واتە ئەو دیالوگ مینا بەشێ دی یێ مامکێ ژ هەڤدو کرینە واتە پرسیار و بەرسڤ.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٢-٥- شێوازێ زمانی د رومانێدا:

زمان ب رەگەزێ سەرەکی یێ دەقێ رومانێ دهێتە هژمارتن، چونکە ((رومان ژانرەکی ئەدەبیێ کەتوارییە؛ ئەو زمانێ رومانڤیس بکاردهینیت دڤێت یێ نێزیکی کەتواری بخۆ بیت و رومانڤیس بباشترین و بساناهیترین شێوە هەلبژێریت بۆ گەهاندنا مەبەست و ئارمانجا خۆ بۆ گوهداری)) [عبدالرحمن، شڤان جرجیس، ٢٠١٢،ل٨٦].

دڤێت رومانڤیسی ب زمانەکی بنڤیسیت((لەگەل عەقلیەتی ئەو خەلکانەی کە لە ناو کومەڵدا دەژین ب گونجیت))[سمۆ، ئیبراهیم ئەحمەد، ٢٠١١، ل٨٤]. هەروەسا دڤێت رومانڤیسی شارەزایی دبیاڤێ بکارهینانا زمانیدا هەبیت. ئەگەر ل رومانا (ژانێن سیناهیێ) بنێرین؛ دێ بینین کو رومانڤیسی ژلایێ دارشتنێڤە ب زمانەکێ سادە و ساکار یێ دەڤەرا بەهدینان بکارهینایە، ئەو زمان یێ پرییە ژ پەیڤ و دەستەواژەیێن خومالی. د ئەڤێ رومانێدا رومانڤیسی گەلەك پەیڤ، زاراڤ، ئیدیەم و گوتن ژ ژینگەهەکا گوندیکی وەرگرتینە. ئەو پەیڤ و زاراڤە د نهۆدا بکار ناهێن؛ پێدڤی ب کەسێن مەزن هەیە داکو مەرەما وی بزانین، وەکو ئەڤان پەیڤان(**حکمە ژن، گوڤ، گەز، جدەك، زبارە، لیس، ریسە، سولهەو، هسکیك، هنگام ، ئەیوان، قەشیە، دەیوس، مەعافە، قەب، فرشك، قرال، جەلالە، بەلەك**). هەروەسا رومانڤیسی هژمارەکا ئەوان پەیڤ و زاراڤا بکارئینایە، دەمێ د کەڤندا بابو باپیران ژبۆ گیانەوەار بکاردئینا؛ بۆ نموونە وەکو ئەڤان پەیڤان(**چەرت چەرت، گدی گدی، شووش شووش، چتە چتە، عێ عێ، حوپ حوپ**) ، هەروەسا گەلەك ژ پەیڤێن نەجوان و بەربەلاڤ بکارهینایە؛ وەکو ئەڤان پەیڤان(**فینوك، مەنیوك، دێهل، ژن قەحبە، قوزولقورت**). واتە بەرجەستەکرنا ئەڤان جورە دەربرینان ژلایێ رومانڤیسیڤە، ژبو وێ یەکێ یە داکو بهێنە پاراستن، کو ئەو جورە پەیڤ زاراڤە د سەردەمێ کەڤندا بکارهاتینە، بەلێ د نهۆدا بکارناهێن، مەرەم ژێ پاراستنە ژ ناڤچوونێ

ئەنجام:

١- د رومانا ژانێن سیناهیێدا هژمارەکا زورا بابەتان ب رێکا بەشێن فولکلوری هاتینە بەرجەستە کرن؛ وەکو(داب و نەریت، بیروباوەر، ئەدەبێ فولکلوری، ئەفسانە، ستران، حیکایەت، مامك، گوتنێن مەزنان و حەیرانوك) . هەروەسا سالوخدانا رەوشەنبیریا مادی دکەت.

٢- بەرجەستەکرنا فولکلور د رومانێدا ژ بەر ئەڤان مەرەمان بکارهینایە، یا ئێکێ پاراستنا گەنجینا فولکلوریە. یا دووێ ب رێیا فولکلوری باشترین دەربرین بدەتە ناڤەروکا رومانا خۆ .

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکولینێن کوردی

٣- رومواننڤيسى ڤيايه ب رێكا گوتنێن مەزنان دەربرینێ ژ سەربور و سەرهاتیێن جڤاكێ كوردەوارى بكەت و هەر ب رێكا ئەڤان گوتنان پەیاما خۆ بگەهینیت.

٤- ئەو بیرو باوەرێن رومواننڤيسى دناڤ بویەرێن رومانێدا بەرجەستەكرین ژ ژینگەها ئەو تێدا ژیاى وەرگرتینە، لەورا ڤیایە ئەڤان بیرو باوەرێن كەڤن دخزمەتا بنیاتى روماناخۆدا بكاربینیت.

٥- رومواننڤيسى ب زمان و دەربرینەكا راستگویانە رەفتار ل گەل هندەك كێشێن كومەلایەتى و دابونەریتێن بەربەلاڤێن جڤاكێ كوردەوارى كریە، د ناڤ رومانا خۆدا ب جوانى بەرجەستەكرینە؛ كو هندەك ژ ئەوان نە دباشن پێدڤیە دەست ژ بهێتەبەردان؛ و هندەكێن دى د باشن پێدڤیە د ناڤ كومەلگەها كوردەواریدا ل دەمێ نهو مفاى ژ ێ بهێتە وەرگرتن .

٦- رومواننڤيس یێ د ناڤ ژینگەها كوردەواریدا ژیاى؛ ئەڤێ ژینگەهێ گەلەك كارتێكرن ل سەر دەروونێ وى كریە؛ لەورا ئەوى ڤیایە فولكلور و دابو نەریتێن كوردەوارى جارەكا دى ڤەگوهێزیتە د ناڤ روماناخۆدا ب مەرەما وێ یەكێ دا رەسەنایەتیا رومانا كوردى پێڤە دیار بیت.

٧- رومواننڤيسى د رومانا خودا ز مانەكێ كەتوارێ یێ جڤاكێ كوردەوارى بكارهینایە، وێنەیەكێ نیزیك وەكى ژیانا بابو باپیران پێشكێش كریە. واتەیەكا دى د ڤێ رومانێدا وێنەیەكێ ژیانا جڤاكێ كوردەوارى د سەردەمێ كەڤندا پێش چاڤ د بیت.

لیستا ژێدەران:

١-پەرتوك:

آ- ب زمانێ كوردى:

١ - رەشید، مسعود جمیل(د)، قوناغێن كێشناسییا هۆزانا كوردى،چاپخانا خانى، دهوك، ٢٠١٥..

٢ - جەعفەر، حەجى، پەژن و گوتنێن كوردى، سپیرێز، دهوك، ٢٠٠٦ .

٣- حەسەن، ئیراهیم(د)، رەنگدانەوەى كەلەپوور لە رومانى كوردیدا، چاپخانا روژهەلات، هەولێر، ٢٠١٢.

٤- رەسول، عیزەئەددین مستەفا، لێكولینە وەى ئەدەبى فۆلكلۆرى كوردى، چاپى سێیەم، ئاراس، هەولێر، ٢٠١٠.

٥ - سعید، وەهبیا محمد، گوتنێن پێشنیان ل دەڤەرا بەهدینان، چاپخانا هاوار، دهوك، ٢٠٠٦.

٦ - سمۆ، ئیبراهیم ئەحمەد، كاریگەرى كەلەپوورى كوردى لە شانۆى كوردیدا، چاپخانانەى خەبات، دهوك، ٢٠١١.

٧ - عومەر، ئاسو، بەها ئیستاتیكەكانى شیعرى لاى پیرەمێرد، شێخ نورى شێخ سالح، گوران، چاپخانەى خانى، دهوك، ٢٠٠٩ .

Zakho Centre for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكولینێن كوردى

٨ - عەبدوللا ، ئیدریس(د) ، ئەدەبێ میللی و فولکلوریی، بەرگ(١)، چاپخانا حاجی هاشم، هەولێر، ٢٠١٤.

٩ - عەبدوللا، ئیدریس(د)، ئەدەبی میللی و فولکلوری، بەرگ(٣)، چاپخانا حاجی هاشم، هەولێر، ٢٠١٤.

١٠ -عبدالرحمن، شڤان جرجیس، رەنگڤەدانا ئەفسانێ د چوار رومانا دەڤەرا بەهدینان‌دا، وەشانخانا گازی، دهوك،٢٠١٠.

١١ - مهدی سالح، دەربارەی رۆمان، چاپخانا روشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٦.

١٢ - نوری، هێرش طاهر، شروڤەکرنا رومانێن مەهمەد ئوزونی ژ روانگەیا ئەنتروپولوژیڤە رومانێن روژەک ژ روژێن عەڤدالی زەینیکێ و سییا ئەڤینێ وەک نموونە، وەشانخانا، گازی،٢٠٢١

ب- ب زمانێ عەرەبی:

١٣ - ابراهيم ، نبيلة(د) ، الاشكال التعبير فى الادب الشعبى،دار النهضة، ط٢ ، ١٩٧٤.

١٤ - ابو على، رجاء(د) ، الاسطورة في الشعر ادونيس، دار التكوين، دمشق، ٢٠٠٩.

١٥ - الخصور، صادق عيسى ، التواصل بالتراث فى الشعر عزالدين المناصرة، دار مجدلاوي للنشروالتوزيع، الاردن، ٢٠٠٧ .

١٦ - الدمرداش ، نديه(د) عبدالحميد و ابراهيم ، علا(د) توفيق ، مدخل الى علم الفولكلور، دار العين، ٢٠٠٧.

١٧ - الرفاعي حصة(د) سيد، المأثورات الشعبيه النظرية والتأويل، دار المدى، بيروت، ٢٠٠٥.

١٨ - القاضي، عبدالمنعم(د) زكريا، البنيه السرديه فى الروايه، كويت، ٢٠٠٩.

١٩ - الكبيسي، طراد، التراث العربي كمصدر في نظرية المعرفة والابداع الشعر العربي الحديث، وزارة الپقافة، بغداد، ١٩٧٨.

٢٠ - باشا، عبدالرحمن ، الرواية الكردية، دار ئاراس للطباعة و النشر، اربيل،٢٠٠١.

٢١ - جزيرى، علي، الادب الشفاهي الكردي بحوث، مطبعة اوفيست، اربيل، ٢٠٠٠.

٢٢ - حمادى، صبرى مسلم ، اثر التراث فى الرواية العراقيه الديپة، المؤسسة العربيه للنشر، بيروت،١٩٨٠.

٢٣- حرب، طلال(د) ، معجم أعلام أساطير و الخرافات في المعتقدات القديمة، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٩٩.

٢٤- حرب، طلال(د) ، أولية النص نظرات في النقد و القصة و الاسطورة و الادب الشعبي، الموسسة الجامعية للنشر و التوزيع، بيروت، ١٩٩٩.

٢٥ - خ.م بينياليسى، داريو بيانوبيا، الرواية الاسبانو الامريكية من الواقعية السحرية الى اليمانينات، ت: محمد ابو العطا مسار، مجلس الاعلى الثقافة،١٩٩١.

٢٦ - سلام، سعيد(د) ، التناص التراثى الرواية الجزائرية نموذجا، دار الكتب العالمي، الاردن، ٢٠١٠ .

٢٧ - سوكولوف، الفولكلور قچاياه و تاريخة، ت: حلمي شعراوي و د؛ عبدالحميد يونس، الهيئة المصرية، القاهرة، ١٩٧١.
٢٨ - شاهين، محمد، مختارات النقدية من الادب الغربي، دار الشون للپقافه العامة، بغداد، ١٩٩١.
٢٩ - فزاري، امينة(د) الادب الشعبي المناهج التاريخية و الانتروپولوجية و المورفولوجية في دراسة الامثال الشعبية التراث الفولكلورو الحكاية الشعبية، دار الكتاب الحديث القاهرة، ٢٠١٢ .
٣٠ - محبك، أحمد(د) زياد، من التراث الشعبي ودراسة للحكاية الشعبية، دار المعرفة، لبنان، ٢٠٠٤.
٣١ - مرسى، أحمد على(د) ، مقدمة الفولكلور، دار العين، بيروت، ٢٠٠٩.
٣٢ - وتار، محمد رياض، توظيف التراث في الرواية العربية، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٢.
٣٣ - يونس، عبدالحميد(د) ، معجم الفولكلور مع مسرد إنجليزي- عربى، الهيئة المصرية، ٢٠٠٩.

٢ -گوڤار:
٣٤ - رەشيد، سابير، پەيوەندى ديالێكتيكى لە نيوان چيروك و فولكلورى كورديدا، گوڤارى كاروان، ژمارە(١٦٥)، هەولێر، ٢٠٠٢.

٣ -نامێن ئەكاديمى:
٣٥ - عبدالرحمن، شڤان جرجيس ، بنياتێ هونەرى د هوزانێن مەلا خەليلێ مشەختى دا، ناما دكتورايێ، زانكويا سەلاحەدين، كوليژى زمان، ٢٠٢٠.
٣٦- نبى، جوتيار اسماعيل، ناڤەروكا حەيرانوكا كوردى، ڤەكولينەكا وەسفى شلوڤەكارييە، ناما ماستەرێ، زانكويا دهوك، ٢٠١٣.

توظيف التراث الشعبي في رواية (ژانێن سيناهي -للروائي-تحسين ناڤشكي)

ملخص:

يمتلك كل شعب من شعوب العالم تراثهم الخاص و تكون مشهورين بتراثهم الذي يختلف عن غيرهم من الشعوب. و التراث هى مرأة الحياة السلف من كل النواحي في العصور المؤتلة فى القدم، فالتراث ليست فقط مخلفات السلف المادية وإنما هي مرتبطة بسلوك وأساليب وأفعال الحياة الحظارية لتلك الشعوب. وتوجد ضمن الخزينة قوة خفيه عظيمة، لهذا السبب يتجة الكتاب و الادباو نحو هذا الخزينة الخصبة و المملؤلة ليغنو بها كتابتهم الادبية، أي بهذه الطريقة المملوسة واحتكاكهم بالفولكلور يعطي نتجاتهم الادبي اهمية و قيمة غير محدودة. والشعب الكوردي يمتلك خزينة فولكلورية غنية و هذا الارث الحظاري الكوردي هو السبب التى يتبنى عليها الادب الكوردى المكتوب. تتالف هذا البحث من فصلين، خصصة الباحث الفصل الاول لمفهوم التراث الشعبي، تعريف التراث الشعبي، علاقة التراث بالرواية وفي نهاية اهم دوافع توظيف التراث في الرواية.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرى زاخۆ بۆ ڤەكولينێن كوردى

والفصل الثاني مخصصة من الناحية التطبيقية كيفية توظيف التراث الشعبي في رواية (ژانێن سیناهی للروائي-تحسين ناڤشكى)

الكلمات الدالة: *فلكلور، توظيف، استخدام، ناڤشكي، ژانێن سيناهي، الروائي.*

Employment of Folklore in the Novel of (zhanen Sinahi by Novelist Tahsin Navshki)

Abstract:

Every country around the world have their own folklore and tradition, and they known by their folklore.The folklore is the reflection of our elders, ancestorss life in the past. Also its not only that we mentioned its also touched the actions of life and human civilizations.In this heritage there is a huge hidden power. That is why the authors tries to go on this way, in order to rich thire literature . It means that folklore will give an extra power the literary work .Kurdish people are one of the richest nation which have rich folklore, which also is the most important recourse for Kurdish written literature .This research consists of two advantages, the researcher devoted the first chapter to the concept, definition of folklore, the relationship of heritage to the novel, and in the end the most important motives for employing heritage in the novel. And the second chapter is devoted from an applied point of view, how to employ folklore in the novel (Tahsin Navishki)

Keyword: *Folklore, employment, use, Navishki, zhanen sinahi.*